

**Ter herinnering aan den edelen moed der Nederlandsche
pauselijke zouaven bij gelegenheid van de cholera te Albano
in het jaar 1867**

<https://hdl.handle.net/1874/236751>

Box
206

356

TA 0519

mm 13799

nr
206/ 356

TER HERINNERING

AAN DEN

EDELEN MOED

DER

29

NEDERLANDSCHE PAUSELIJKE ZOUAVEN,

bij gelegenheid van de cholera

TE

ALBANO,

in den jare 1867.

TWEEDE DRUK.

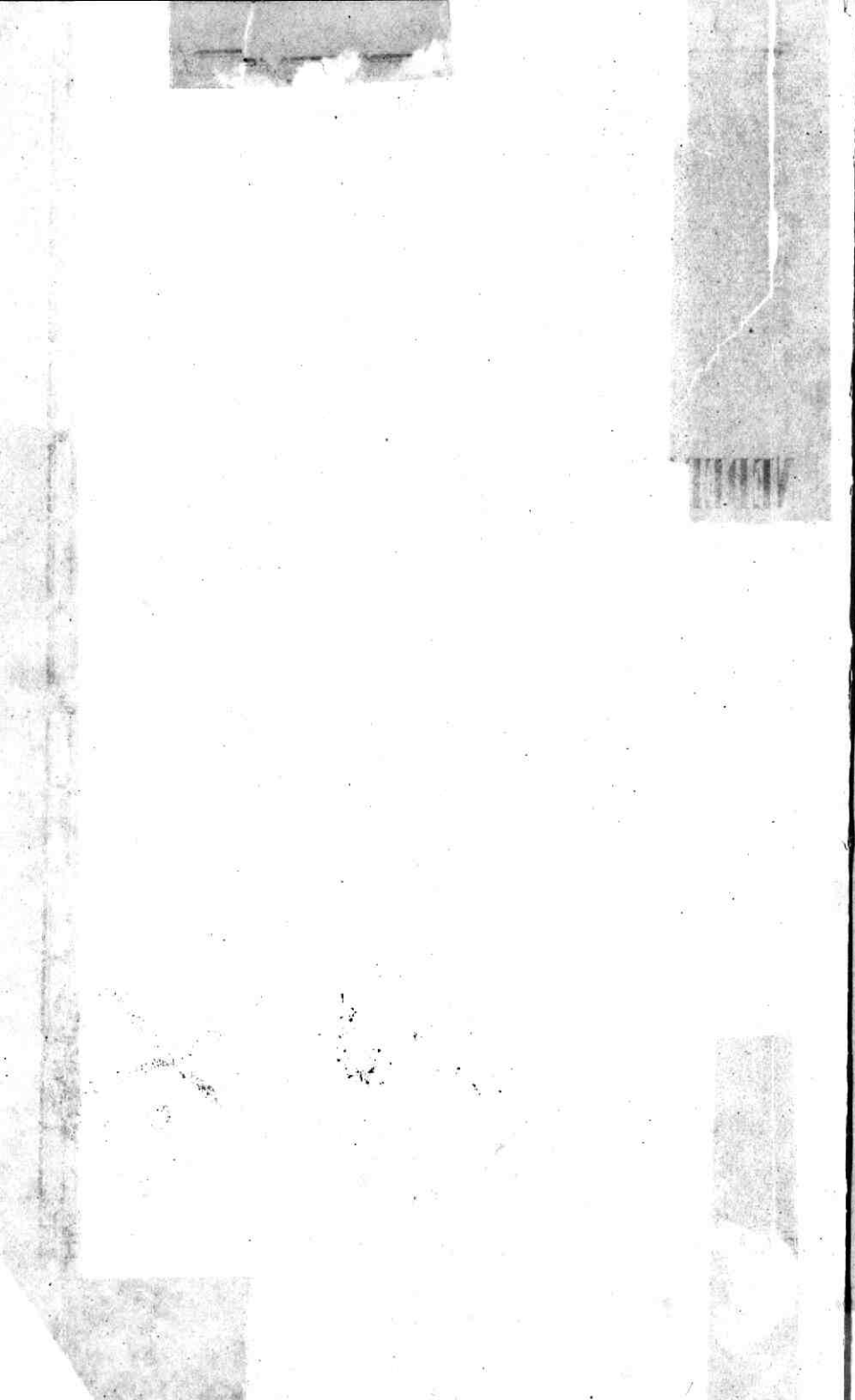
AMSTERDAM,

G. J. VAN LANGENHUYSEN.

1877.

72

goc

TAP 519

TER HERINNERING

AAN DEN

EDELEN MOED

DER

NEDERLANDSCHE PAUSELIJKE ZOUAVEN,

bij gelegenheid van de cholera

TE

ALBANO,

in het jaar 1867.

TWEEDE DRUK.
BIBLIOTHECA
CONVENTUS
MEOBENSIS.

RIJSUNIVERSITEIT UTRECHT

1599 7665

BIBLIOTHEEK DER
RIJSUNIVERSITEIT
UTRECHT
COLL THOMASSE

AMSTERDAM,

G. J. VAN LANGENHUYSEN.

1877.

Allen lof verdienen onze aldaar dienstdoende soldaten, want met volkomen verachting van levensgevaar hebben zij, vooral in het begraven van de lijken der afgestorvenen, een schitterend voorbeeld gegeven van christelijke liefde.

Z. H. Paus Pius IX.

*Les. v.
Paus
Straat*

OPGEDRAGEN

AAN

DEN VADER

DER

NEDERLANDSCHE PAUSELIJKE ZOUAVEN,

DEN ZEER EERW. PATER

C. DE KRUIJF.

DE ZOUAVEN TE ALBANO.

De zouaven te Albano! — Waarom niet de zouaven te Nerola, te Bagnorea, te Monte-Libretti, te Mentana? Daar zijn zij zouaaf geweest! Daar hebben zij voor de heilige zaak gestaan en gestreden, gelijk de mannen van Israël bij Masphat, gelijk David in de terpentijnvallei, gelijk de Machabeeër bij Bethoron! Als de kruisvaarders onder Godfried, en de Polen onder Sobiesky, hebben zij met vreugde en heilige geestdrift hun jong leven onder het wapengekletter aan den Gever van dat leven aangeboden. — Daar hebben zij hun arm opgeheven, toen de armen van velen verslapt waren, toen het verbasterd Europa met gevouwen armen bleef toezien; en het eerloof van aller christenen dankbaarheid is hun uitgereikt.

Maar de zouaven te Albano! Is een krijgsman dan ziekenverpleger of lijkenverzorger?

Ja, dat is hij, wanneer hij liefde gevoelt; dat is hij, als hij meer dan krijgsman of soldaat, als hij zouaaf is. Want een zouaaf is geen gedwongen strijder, die in 't gelid geschaard en naar 't kanon gevoerd wordt; hij is geen roemzuchtige, die om een schouderversiersel of eereteeken zijn leven verkoopt; vooral is hij niet, wat de ongeloovige wereld hem zoo gaarne acht: hij is geen huurling, die om een handvol goud zijn bloed veil heeft, geen verachtelijke vreemdeling, die uit verre streken komt om de kinderen des lands op den hals te zitten, zooals de Italiaansche bladen tierden. Neen, die laffe laster moest door de naakte werkelijkheid van onloochenbare feiten te schande worden gemaakt. De Almachtige kon niet dulden, dat Zijne liefste kinderen, die alles om Hem en om Hem alleen blijmoedig verlieten, door den sarrenden hoon van menschen zonder gevoel voor eer of zelfopoffering zouden getergd worden. Geene, zelfs denkbeel-

dige smet mocht op de reine strijders kleven, die voor Hem hun degen zouden trekken.

Daarom schonk Hij, in Zijne oneindige wijsheid en liefde, aan zijn legerkorps de werkplaats van Albano.

Daar moesten Zijne mannen als door een vuurdoop gezuiverd en voorbereid worden tot een waardig kroost van Lamoricière en Pimodan, om den hoon te wreken, Castelfidardo's ontwapenden helden aangedaan; daar moesten zij toonen of zij waardig waren te worden wat zij later geweest zijn: de soldaten der Kerk. Daar moesten zij aan de wereld het schouwspel geven, waaraan zij niet gewoon is, ondanks de vele en velerhande schouwspelen, die hare oogen verlustigen: het schouwspel der alles vergetende, alles trotseerende christelijke liefde. Zij moesten, niet door klinkende woorden, maar door sprekende daden, niet met de logenachtige, zwetsende tong, maar met de trouwe hand, de bewijzen geven, dat zij beminden. Want de liefde is het hoogste — der Serafijnen levensgloed is zij; de liefde alleen doet alles met bereidvaardigheid, schat alles licht, vindt alles aangenaam; zij loopt, zij vliegt, en hare voeten kennen geene vermoeidheid: want in te handelen en te beminnen is haar alles gelegen. En zij alleen is in staat om twee harer edelste scheppingen hier beneden — den christen ridder en de liefdezuster — die twee grootsche figuren der wereldgeschiedenis, te vereenigen in één persoon: in den zouaaf van Albano.

De zouaaf van Albano moest den ongelukkigten, misleiden Italianen, als met de kracht der laatste oordeelstrompet, in de ooren roepen: ziet gij nu, wie wij zijn? Zijn wij gehuurde verdrukkers en uitzuigers? Zijn wij hier gekomen, om u te haten en te vervolgen, om ons in uw bloed te baden? Hebben wij ons verwijderd vaderland, en al wat ons lief is, verlaten, om u leed aan te doen, of om u, en alle menschen met u, te beminnen en in liefde te omvatten? Ziet, allen verlaten en ontvluchten u en laten u aan uwe ellende over, allen, behalve wij, de dienaars en de verdedigers der Kerk, die gij in uwe dwaling miskent. Wij staan met het zwaard in de hand; doch niet om te wonden of te moorden, maar enkel om Christus' bruid tegen afgedwalde kinderen te verdedigen; keert weder tot den schaaftal; opent uwe oogen voor haar, die sedert zoo vele eeuwen uwe Moeder was; neemt zelf die wapens over, die wij hier tot hare beschutting voeren, weest de ridders der weerlooze, in plaats van hare vervolgers te zijn, — en wij zullen naar onze bouwlanden en naar onze werkplaatsen terugkeeren; gelijk uw medeburger uit de aloutheid zullen

wij den ploeg weer drijven, en met onze Moeder zullen wij ons verheugen over den terugkeer van het berouwhebbend kind.

I.

Liefelijk ligt Albano op de nellende hoogte; liefelijk koestert het zich in zijne zuiderzonnestrallen; met wellust baadt het zich in zijne reine, nevellooze, warme en toch frissche berglucht. Een rozenketen van buitenplaatsen en lustwaranden omslingert het, en van de tijden der oudheid af was het de verblijfplaats van al wat rijk en weelderig was. Geen wonder, dat het ook een oord van weelde en vermaak werd; dat de grondbeginselen van degenen, die de wereld om haar zelve beminnen, langzamerhand de heerschende werden. Zoo was het in meerderen of minderen graad ten alle tijde; zoo was het vooral in den zomer van 1867. De cholera heerschte in Italië, was ook in Rome doorgedrongen; de aanzienlijken en machtigen, maar vooral de beminnaars van vermaak en losbandig genot en bijgevolg van revolutievrijheid stroomden van wijd en zijd in Albano samen. Daar zag men elkander weder, daar troostte men elkander, omdat men aan het gevaar ontsnapt was; men kreeg weer moed, werd weder poehend en blufferig. De cholera — wat zou de cholera? De wetenschap zegepraalde hier over de geesel Gods. Hoe, geesel Gods? Eene eenvoudige smetstof, die de natuurkundige onderzoekingen weldra zouden ontdekken, wikken en wegen en onschadelijk maken. Niets anders dan dat. Het onwetende volk mocht biddend naar Boven opzien: de rijke liberaal ging naar Albano, en hij vermaakte zich. En hij vermaakte zich dubbel, omdat hij uit het licht zijner kennis op de ononderwezen massa's neer kon zien; het was voor hem zoo streelend te kunnen denken en zeggen: Ik ben niet gelijk die anderen — ik vast wel geen vier maal per week, ik vast nooit en dat toont nu juist mijne meerderheid; want de tijden zijn veranderd en de verlichting zegepraalt. Zie slechts op ons, en rondom ons: overal cholera; wij alleen hebben het verstand om er aan te ontsnappen, omdat wij begrijpen, dat de zuivere lucht ons hier een vrijplaats schenkt, die voor geen geesel Gods genaakbaar is; — en wij zijn zoo gelukkig van dat gezonde begrip partij te trekken. Wat anderen den doodschrik op het lijf jaagt is ons eene onverschillige, zelfs vermakelijke zaak; wij spelen er mede, wij lachen: ziet, wij hebben cholera-broodjes, cholera-gebakjes, cholera-vruchten, cholera-confituren. Het is iets nieuws,

eene uitspanning te meer, het is weer een prikkel. En dan het sluit eene zoo zoete voldoening in zich, want het toont immers ten duidelijkste ieder oogenblik onze meerderheid! wat anderen doet ijzen, is ons een genot — wie moeten wij dan niet zijn?

En allengs werden de drommen nog vermeteler, zij schepten nieuwe verwaandheid in elkanders gezelschap; zij werden dapper, want ieder verzekerde ten stelligste, dat er geen gevaar was. Men zag de koffiehuisphilosofen in groepen bijeenstaan en elkander overtreffen in geestigheid; men begon te roepen; leve de cholera! te drinken op de gezondheid en den vooruitgang van de machtige, de groote cholera. Zij was immers de bondgenoot, zij teisterde het domperige, onwetende, geknevelde Rome, waar priesterheerschappij enz. enz. — Men zag nu ten duidelijkste en proefondervindelijk, dat geen gebed of boete of omgangen, maar onderzoekende schei- en natuurkunde in den nood eenige waarde hadden. — En zoo ging het voort, al doller en doller, den ganschen, langen zomer door.

Generaal Kanzler gaf bericht, dat er een detachement zouaven naar het „verlichte” stadje zou komen. Toen ging er een woest geschreeuw op tegen die „gehuurde moordenaars”, „omgekochte vreemdelingen” enz. De hoogwijze gemeenteraad belegde eene plechtige vergadering; stroomen van liberale welsprekendheid rolden voort, welke, helaas, zijn verloren gegaan; het welzijn van volk en stad was aan die verlichte gemeenteraadslieden dierbaar; zij gevoelden al den omvang van hunnen werkkring in die gewichtige ure; het belang der geëerde burgerij rustte op hunne schouderen; de plicht gebod, wat of wien zouden zij vragen? Krachtig protesteerden en requesteerden zij bij den Minister van Oorlog, hunne geachte medeburgers zouden van die vreemde pest bevrijd blijven.

Maar, daar kwam de wezenlijke pest: de cholera! nu niet in vergulde krulletters op taarten of gebakken, maar in hare gruwelijke werkelijkheid kwam de cholera. Honderd acht en tachtig lijken in vier en dertig uren joegen het kleine onbeduidende stadje een doodelijken, verstijvenden schrik door de leden; lijken overal, op markten en plaatsen, in de straten, in de huiskamers; gruwelijk ontkleurde, vertrokkene en onkenbaar geworden, soms met balkleederen versierde, onbegraven lijken. Niemand, die een vinger uitstak om ze uit den weg te ruimen; om in naam der anders zoo gevierde wetenschap het hoogst noodzakelijke in het werk te stellen; niemand, die zich om iets anders bekommerde dan om zijn eigen ik. De rijken, weelderigen, hoogverlichten

waren als door een stormwind weggevaagd; de voorzichtige, ijvervolle gemeenteraad verdween tot op den laatsten man ¹⁾; de stad kon uitsterven en in hare ellende vergaan, als het dierbaar leven dier gewichtige bestuurslieden slechts hier en daar in den vreemde gered werd; als er maar een spelonk of bergplaats op den aardbodem overbleef, waar hunne gekoesterde en doorvoede lichamen in veiligheid waren. Het zou ongeloofelijk zijn, als het uit de menigvuldige bescheiden niet boven allen twijfel verheven was, dat al die redeneerende en besturende raadslieden, die zoo donderend tegen verouderde, domperige regeeringsmaatregelen te velde konden trekken, als luchtverschijningen onzichtbaar werden, toen de ure des gevaars een krachtig bestuur onverbiddelijk noodzakelijk maakte.

En het arme volk, dat geen schatten ter beschikking had om in equipage of spoorwagen de wijde wereld in te vlieden? Het leed vreeselijk, maar het kwam tot God terug, nu het verlost was van degenen, die het zedelijk en stoffelijk besmet hadden. De kerken waren ongenaakbaar door de menigte, die haar vervulde en omringde; een onophoudelijk geroep van: *grazia! grazia!* doorkliefde in kermende tonen de lucht; te vergeefs beproefden de priesters het onmogelijke om ten minste de noodige bedaardheid te verkrijgen: in en buiten de tempels was het een onafgebroken, hartverscheurende kreet om *grazia! grazia!*

II.

En de *grazia* kwam. Ten minste de christelijke liefde kwam om hare balsemdruppelen over die diepe ellende uit te storten. Z. E. de kardinaal-bisschop ontving het bericht te Rome, waar hij verbleef; onmiddellijk rolde zijn rijtuig den weg naar Albano op, waar de equipages der voorname vluchtelingen hem in lange rijen voorbij snorden; vijf dagen later zonk zijn lijk in den grafkuil. De seculiere en reguliere geestelijkheid, de zusters van liefde kwamen; en zij, die ons nu alleen bezig houden, de zouaven kwamen. Hun plicht was het niet om voor de openbare gezondheid te zorgen door de dooden te begraven: maar de christelijke liefde kent ook mannen van goeden wil, die meer doen dan het volstrekt gevorderde. Hun plicht was het niet, om de zieken in hun dui-

---

1) Een enkele, Paris genaamd, een braaf christelijk huisvader, bleef op zijn post en deed zijn plicht.

zenderlei behoeften bij te staan, en wel zieken, die hen in hunne dagen van gezondheid als vreemde moordenaarsbenden gehoond hadden. Zij zouden reeds veel gedaan hebben, als zij de openbare orde gehandhaafd hadden in die dagen van vertwijfeling, en dat was in schijn hunne eenige roeping. Maar toen werd het der wereld duidelijk, wat eigenlijk een zouaaf in Gods handen beteekent. Toen zag men, dat de ware, onvervalschte geest des christendoms nog niet van de aarde geweken is. Toen kon men door de doodsche straten die mannen zien rondgaan, die binnentraden, waar alles gevlooden was, die hulp brachten, waar de wanhoop reeds heerschte.

Zij troostten de levenden, zij hielpen de stervenden, zij begroeven de dooden.

Zij gaven aan die ijlzinnige, tot razende vertwijfeling vervoerde bevolking het versterkend voorbeeld van een kalmen, beraden, hemelschen moed, van een godsdienst, die op zichzelf durft vertrouwen; en het voorbeeld is de sterkste, in zulke omstandigheden bijna de eenige afdoende les; daardoor stemden zij de harten tot christelijke onderwerping en brachten de gemoederen van hunne vreeselijke overspanning terug; zij werkten dus ook natuurlijkerwijze mede tot het bedaren der ramp.

Zij gaven de noodige verpleging aan de zieken, die aan de uiterste verlatenheid, zelfs door hunne naaste, dierbaarste verwanten ter prooi gelaten waren; zij wonnen hen door hunne welwillende, alles opofferende liefde, die uit ieder gebaar, uit iedere handeling spreekt, die het hart onwederstaanbaar medesleept, omdat zij in het hart haar oorsprong heeft; daardoor wekten zij de edeler, godsdienstige gevoelens; de ingekankerde vooroordeelen verdwenen bij zoo veel goedheid, waar zij zoo weinig verwacht was; en de priester vond aan het sterfbed slechts zielen, die bereid waren.

En zij verschaften aan de lichamen der in Christus gestorvenen de hun passende begrafenis. Hoeveel godsdienstige zelfverloochening eischte vooral dit laatste liefdewerk! De lijken gingen soms sinds dagen, onder den invloed der gloeiende Augustus-zon en de werking der vreeselijke ziekte zelve, tot ontbinding over. Zoo lagen zij in kleine vertrekken, waar zij door de vluchtenden verlaten waren, opeengehoopt; een ontzettende schrik stond op ieder gelaat te lezen, als er slechts aan gedacht werd, om hen te vervoeren, en eene snelle vlucht was het eenige antwoord van stadgenooten en bloedverwanten. Was het dan geen

meer dan aardsche geloofsijver van vreemde jongelingen uit het verre Noorden, die gekomen waren, om te strijden, omdat de inboorling te laf, zoo niet erger, was; dat zij zich hier vrijwillig met de taak belastten, die aan de menschelijke natuur den meesten afschuw inboezemde? Maar het was weer de liefde, die alles overwon, gelijk altijd; op hunne schouderen droegen zij die lichamen de smalle trappen af, eerbiedig begeleidden zij hen naar hunne laatste rustplaats; ongevoelig voor elk gevaar, waakten zij aan het gapend graf.

Het zou vergeefsche moeite zijn de moeielijkheden te willen schetsen, die zij te boven kwamen; maar het is onbegrijpelijk, hoe gemakkelijk alles valt voor hen, die bereid zijn. Een enkel voorbeeld. In den grooten grafkelder werden de lijken door eene monding, die met een zerk gedekt was, neêrgelaten; maar de opeenstapeling maakte de verdere begraving onmogelijk, hoewel de ruimte nog overvloedig was. De nood was dringend, want de aanvoer duurde onafgebroken voort. Maar alles is eenvoudig voor de eenvoudigen. Hendrik Oremus van Schalkwijk liet zich een band om het lichaam slaan; hij werd in den poel van ontbinding neêrgelaten; het was geen trotseeren van het gevaar, hij schonk er zijne aandacht niet aan; want de liefde is sterk gelijk de dood; hij rangschikte de lichamen en maakte plaats voor de laatstgekomenen. Waar waren nu die verlichte redenaars uit den gemeenteraad, terwijl die Hollandsche jongeling in dat donkere hol van halfvergane pestlijken rondkroop? In welken hoek der aarde droogden zij hun angstzweet, dat hun de gedachte uiterste, dat ach, misschien nog eenige kiem van ziekte in hun dierbaar lijf aanwezig was? Of hadden zij wellicht, in den roes van den wijn en van het gezelschap hunner genooten, weer den treurigen moed gekregen om een geestigheid of een scheldwoord uit te stooten tegen „vreemde huurlingen en gekochte broedermoordenaars?”

III.

Zoo handelden de zouaven binnen Albano's muren; zoo toonden zij bij dag en bij nacht, wie zij waren. Hunne krachten, hun zweet, de volle liefde van hun hart boden zij hunnen Italiaanschen broeders aan; nog de laatste penning uit hunne soldatenbeurs was den arme ter beschikking. Toen keerde de haat van het door verlichte heeren misleide volk in gloeiende geestdrift

om; als engelen Gods werden zij aangezien; de zachte blik eener grenzelooze dankbaarheid blonk hun overal tegen, en de stem vond geen woorden genoeg om de volheid des gevoels uit te storten.

En de Heer was tevreden over zijne zouaven. Tot drie hunner sprak Hij: uwe taak is volbracht en de hitte des daags is voorbij, komt tot mij. Komt, ik zal u verkwikken met eene verkwikking, die der tijden loop niet meer verminderen zal. Van Ophem volgde op 15 Augustus den stoet, die de Hemelkoningin omzweeft; Peters en van der Meiden, die bij den grafkuil gewaakt hadden, sliepen in, in de armen huns eeuwigen Vaders. Maar hij, die in dien afgrond was neêrgedaald, die in een nieuwen zin tot de verrotting sprak: „gij zijt mijne moeder”, en tot het bederf: „gij zijt mijn broeder en mijne zuster”, hij werd tegen al de besmetting, die de aarde geven kan, beschermd. Want onze God is een sterke God, die doodt en levend maakt, die ter helle voert en van daar ook terugtrekt; ziekte en besmetting zijn in zijne hand slechts gehoorzame dienaressen, die niet verder gaan dan Zijn vinger wijst. In het diepste der aarde zult gij hem niet ontvluchten; in den afgrond der wateren is geen gevaar, wanneer Zijne hand de uwe omknelt.

Drie zouaven werden uit hunne broeders verkoren om hen in de eeuwige belooning voor te gaan. De groote Paus deed hun bij de graven der Horatiërs en Curiatiërs eene rustplaats aanwijzen. Drie Horatiërs en drie Curiatiërs aanvaardden den strijd, om aan hunne broeders en aan hun geboortegrond de gruweligheden des oorlogs te besparen; en bij het stof dier vaderlandslievende mannen rusten de drie Nederlanders, die, evenals zij, maar met een hooger, edeler bedoeling, zich voor het welzijn van allen hebben opgeofferd! Mogen zij onze voorspraak zijn bij de „Drie, die getuigenis afleggen in den Hemel”, bij de Allerheiligste Drieëenheid!

Want zij behagen den Heer. Door hen en door hunne broeders is Zijne beschikking volbracht. Zijne zouaven waren in de vuurproef zuiver goud bevonden. Zij hadden door hunne daden eene akte van liefde verwekt, die het hoongeschreeuw deed verstommen. Uit de stad, „die op den berg gelegen is”, hadden zij aan de volkeren in de verte en in de nabijheid een voorbeeld gegeven. De vuren, die zij daar ontstaken, zuiverden niet alleen den dampkring om hen heen, maar den zedelijken dampkring der geheele aarde; hun heldere glans toonde aan de natiën, die in de schaduwen zitten, hoe het licht des evangelies brandt. In Al-

bano ¹⁾, in de witte stad, kregen hunne kleederen de witte kleur, die den dienaars en strijders des Allerhoogsten tot sieraad strekt. Nogmaals en nog honderden malen, daar toonden zij, ja, daar oefenden zij hunne liefde. En die was de voorwaarde hunner roeping. Bij Tiberias' wateren vroeg de Heer aan Petrus: „Simon, Bar Jona, hebt gij mij lief?” eer Hij hem toesprak: „Weid mijne schapen!” En op Albano vroeg hij zijnen zouaven: „Hebt gij mij lief?” En toen hunne daden tot antwoord strekten, gaf Hij hun het bevel: „Rukt dan voorwaarts en strijdt voor mij! Trekt uw degen en gaat in het veld — Ik heb u waardig bevonden — want Ik zie, dat gij om mijnentwil, als Abraham, al wat u dierbaar is, ten offer geeft.”

En toen gingen zij, en toen streden zij; en de wereld, die den wapenglans boven alles acht, erkende hunne verdiensten. Maar Albano werd niet begrepen, en toch was Albano de vuurproef. Mentana redde den Paus, hetgeen alles zegt; maar Albano was de liefdeschool van voorbereiding.

IV.

Hulde dan aan de zouaven; zij waren de laatste kruisridders in een tijd van ongeloof en zedelijke verbastering. De hulde der geheele christenwereld zij hun gebracht; maar vooral de hulde van ons, Katholieken van Nederland. Laat ons jubelen en ons verheugen, als wij op deze onze waardige broeders blikken; want welke vreugde kan de onze evenaren? Welke natie was boven allen vertegenwoordigd, toen het uur van Mentana sloeg? Toen de roover de Kerk besprong en de machtigen dezer aarde met gevouwen armen bleven staan, stond de Hollandsche jongelingschap op den eerepost, vloot het Hollandsche bloed langs de kruin van 't gebergte. De Katholieken van Nederland, die gedurende drie eeuwen van verdrukking met hun godsdienst in hunne katakomben verbannen waren, hebben den geloofsijver betoond van de christenen uit de eerste katakomben; zij, die driehonderd jaren hun God in schuren en stallen moesten aanbidden, waren de uitverkoren strijders voor het Kind uit den stal van Bethlehem. Groote volkeren en machtige natiën zagen toe: de Nederlanders vochten den kamp.

Daarom gevoelt het vaderland zich fier, als het aan zijne zo-

---

1) Albano beteekent witte stad.

nen denkt; als het zich dien roemrijken zouaventijd, zoo vol van levendig geloof en warme liefde, voor den geest terugroept. Geheel het katholieke Nederland voelde zijne hart kloppen van ongekende gemoedsaandoening en heilige geestdrift; schatten en bloed werden om strijd aangeboden; de rijke gaf zijn overvloed, de arme wierp zijn penning in de offerkist; de redenaar sprak, de dichter zong, de jonge man drukte vrienden en bekenden de hand en vertrok. In talrijke scharen togen de landskinderen voorwaarts en vereenigden hunne rijen in Oudenbosch, om van daar het vaarwel aan den dierbaren geboortegrond toe te roepen. Daar was de laatste vaderlandsche disch met gulheid gespreid, daar werd de beker op de hoop van een gelukkigen tocht gevuld. Het Instituut St. Louis voelde zich gelukkig in den zegen, die het ten deel viel, dat het naar de mate zijner krachten mocht medewerken in de ijverige bemoeiingen van zijn geliefden stichter; dat het, in die tijden van gevaar en strijd, voor Gods Kerk mocht doen, wat in zijn vermogen was. De Nederlandsche jongeling zag hier dat zijne landgenooten zijn offer waardeerden en zijn lot benijdden; want alles scheen hem toe te roepen: „zie, wat wij kunnen, doen wij voor u en konden wij meer voor u aanwenden, o, het zou ons zoo aangenaam zijn u dat meerdere te gunnen.” Een hartelijk woord van den Weleerwaarden Herder of van deszelfs medehulp den Eerw. Br. Bernardinus, strekte den vertrekkende tot richtsnoer en tot wegwijzer; een vaste moed, een onwrikbaar vertrouwen en vooral eene mannelijke wijsheid werd hem aanbevolen, en hij ging.

En als na het volbrengen van zijn tocht de strijder weer uit den vreemde terugkwam, wist hij dat hier de liefdemaaltijd aangericht en de feestbokaal gevuld was, om den pelgrim op den bodem der vaderen te verwelkomen. Dan sprak hij van de verre landen en van den wilden strijd, dan sierde het eermetaal zijne borst, of hij toonde zijne roemrijke wonden.

Zijne wonden, die hem om Christus wil geslagen waren. O, hoe gedenkwaardig zal de dag blijven, toen de krijgers, onder geleide van den alom bekenden, verdienstvollen pater de Kruijf, te recht den Vader der Hollandsche zouaven genoemd, en van den Weleerw. Heer Franken, van Rome wederkeerden; toen zij onder plechtig psalmgezag, door honderden vriendelijke belangstellenden vergezeld, in de parochiekerk werden binnengehaald; toen zij als in triomftocht in het priesterkoor geplaatst werden, en de statige lofzangen door de kerkgewelven weërgalmden, om

den driemaal Heiligen God der Heerscharen te loven, die eenmaal voor Israël streed en nu zijn Rome had beschermd.

Maar die dagen zijn gevloeden, en de beproeving heeft de Eeuwige Stad getroffen. De ondoorgrondelijke beschikkingen der Voorzienigheid hebben haar voor eene wijle aan de macht des vijands overgeleverd. Betrouwen wij daarom niet te minder op onzen Almachtigen Vader, die in Babylons gevangenschap eens tot het hart van Cyrus sprak, en de treurende rijen van Juda in Sions veste terugvoerde. En houden wij in onze harten den vurigen, christelijken geest levendig, die ons katholiek Holland zoo treffend onderscheidde. Eeren wij onze zouaven, die ons vertegenwoordigden; want door eer te bewijzen aan hem, die eer waardig is, veredelen wij onze eigene betere gevoelens. Eeren wij vooral de mannen van Albano, die het strijdperk door het liefdeoffer openen. In Oudenbosch werden zij altijd onder hunne broeders onderscheiden; in Oudenbosch kan men hen nog niet vergeten. Onze groote Paus gaf hun een gedenkpenning met het opschrift: *Bene Merenti*. Die spreuk bevat de volle waarheid. Want inderdaad, zij hebben zich, niet alleen voor het vaderland, maar voor het menschdom, voor de Kerk, voor de christenheid; — zij hebben zich in den volstrekten zin des woords, zonder beperking, VERDIENSTELIJK gemaakt. En dat is de hoogste lof van den mensch op aarde: niet, dat hij geëerd, geprezen, vorstelijk beloond wordt, maar dat hij het verdient.

Daarom prijkt tot gedachtenis van hen, die het verdienen, op Albano, de villa van het Instituut St. Louis bij Oudenbosch, in het front van het Casino het motto: *Bene Merenti*.

UITTREKSEL UIT DE CIVILTA CATTOLICA.

VERHAAL VAN PATEK G. S. FERRARI, S. J., STERREKUNDIGE AAN
HET ROMEINSCH COLLEGE, DIE DOOR ZIJNE OVERSTEN NAAR
ALBANO WAS GEZONDEN.

„.... De noodzakelijkste diensten kwamen voor rekening van die troostende engelen, zooals kardinaal Ludovico gewoon was hen te noemen: de goede zouaven.

Deze jongelingen legden ransel en karabijn af; zij hoorden slechts naar de stem der christelijke liefde; naar het voorbeeld van hun edelmoedigen luitenant Zeno de Résimont, maakten zij zich alles voor allen in die algemeene verslagenheid. Gedurig

hadden zij de woorden op de lippen: Wij zijn allen broeders, laat ons elkander helpen. Vooreerst moesten zij de dooden begraven, een werk, waartoe in de eerste dagen geen enkele inwoner zich wilde leenen; zij alleen brachten meer dan honderd lijken naar het kerkhof. Maar hetgeen boven alles trof, was die geest van levendig geloof, die hen bij het volvoeren van dien last bezielde. Zij knielden eerst neder om de gewone gebeden voor de overledenen te storten, dan namen zij het lijk met kiescheid op en legden het op hunne schouderen; met den grootsten eerbied brachten zij het op den doodenwagen, en vergezelden het naar den Godsakker. Vooral van een hunner ¹⁾ vertelde mij Tucimeï, dat hij zoo veel ijver had voor dit werk van liefdadigheid, dat hij gedurende vier dagen geen oogenblik den lijkwagen verliet, omdat hij vreesde, dat anderen soms op minder godsdienstige wijze dien heiligen plicht zouden vervullen. En toen slechts gaf hij het op, omdat er doodgravers van Rome gekomen waren en dat hij zelf door een allerhevigste koorts werd overvallen, zoodat hij niets anders kon doen dan toestemmen, dat anderen hem opvolgden. In die wezenlijk heldhaftige oefeningen verloren twee hunner het leven; de ziekte had hen aangegrepen, hetgeen niet te verwonderen is, want de besmetting werkt het sterkste bij cholera-stoffen, die tot ontbinding overgaan; de kwaal wordt dan gewoonlijk door rotkoorts verergerd. En deze edelmoedige mannen moesten in de meeste gevallen lijken behandelen, die twee of drie dagen onbegraven lagen.

De inwoners van Albano waren door zooveel heldenmoed als verplet; zij schonken hun het volste vertrouwen; nauwelijks was een hunner dierbaren overleden, of zij ontvluchtten met schrik, en wanneer zij zouaven ontmoetten, wezen zij hun de straat en het huis en gaven hun de sleutels in handen. Toen er later een weinig kalmte op dien buitengewonen angst volgde, deden die arme menschen niets anders dan met luider stemme den heldenmoed en de christendeugd dier dapperen ten hemel verheffen.

En niet alleen waren zij doodgravers, maar tevens waren zij de ziekendienaars geworden van dat groote hospitaal, zooals men Albano toen konde noemen. In de eerste dagen lagen er naar schatting vijf honderd inwoners krank, en allen, vooral de armsten,

---

1) Fiammingo di nazione voegt de Italiaansche tekst hier bij; doch zeer waarschijnlijk wordt hierdoor in 't algemeen Nederland er bedield, — zie den 2^{den} brief hierachter.

ontvingen den troost van die gezegende engelen. Behalve den gedurigen dienst bij dag en bij nacht in het gasthuis, begaven zij zich ook in de huizen; hier brachten zij geneesmiddelen, daar ondersteuning voor de overlevenden, die aan de uiterste ellende ter prooi waren, elders vatten zij post aan het bed van de ergste lijders. Het gebeurde, dat een hunner geen enkel oogenblik de zieken wilde verlaten, zelfs niet om op de straten een zijner makkers te zoeken, die hem af kon lossen; hij bleef achttien uren achtereenvolgens bij het bed zonder eenige spijs te gebruiken. Van dit feit ben ik zelf getuige geweest. Het was ook schoon om hen hier en daar over de straten te zien gaan met hun *gamelle* (eet- of menageketel) in de hand, ten einde aan arme huisgezinnen hun eigen mondvorraad te brengen. Toch waren zij van vermoeienis uitgeput en in de eerste dagen waren er slechts 42. Doch toen hun brave luitenant-kolonel, de Charette, die hen tweemaal kwam bezoeken, hun uitgebreiden, afmattenden arbeid zag, zond hij hun ruime versterking.

Verder waren vooral de voorbeelden hunner godsvrucht zeer treffend. Zij beschouwden in de zieken, die zij dienden, slechts den persoon van Jezus, hun Verlosser; vandaar die eerbied en die kieschheid, waarmede zij te werk gingen, wanneer het noodig was de krankten van het bed te heffen of hen op te beuren. Ook waren zij de trouwe helpers der priesters geworden. Telkens als hunne zorg voor de zieken het toeliet, was het hunne liefste bezigheid het H. Sacrament te vergezellen, bij het offer der Mis tegenwoordig te zijn of die te dienen. Gebeurde het dan verder, dat een zieke tot zijne laatste oogenblikken gekomen was, dan knielden zij met den priester neder en baden te samen de gebeden der stervenden. Maar wat mij het merkwaardigst scheen was het verlangen om van tijd tot tijd door het H. Sacrament der Biecht hun geweten te zuiveren, en zich met het brood der sterken te voeden. Hiervan kan ik zelf getuige zijn voor den geheelen tijd, dien ik in het gasthuis doorbracht; omdat het nooit gebeurde, wanneer zij in den laten nacht eenige rust gingen nemen, of de eene of de andere kwam bij mij biechten, om den volgende morgen de H. Communie te ontvangen.

Zoo arbeidden die dappere jongens, die vurige christenen, toen Z. E. de Prominister van Oorlog, — van den eenen kant gedreven door de zorg voor het behoud van hun leven, dat voor de heiligste der zaken zoo noodzakelijk was, en in aanmerking nemende dat de ramp veel had afgenomen, en de krankten op andere

wijze voldoende konden verzorgd worden, — een volstrekt bevel zond om die buitengewone bezigheden te staken. Doch slechts met inspanning en uit liefde voor de militaire tucht konden zij er toe komen, om hun eerewoord aan hun luitenant te geven, dat zij blindelings zouden gehoorzamen.

Dit gebeurde op den morgen van Zondag 18 Augustus, de octaaf van den dood van kardinaal Altieri. Evenals de kardinaal zijne opoffering met zijn leven betaald had, moesten zij hunne heldhaftige toewijding met een nieuw offer eindigen; een makker stierf, dien zij treurende naar de grafplaats voerden. Het volk vergezelde hen in groote menigte; het wilde naar zijn best vermogen toonen, hoe groot zijne dankbaarheid jegens die dapperen was.

In den morgen van den volgenden dag (Maandag 19 Augustus) werden hun verschillende decoraties uitgedeeld, waardoor de H. Vader zijne hoogste voldoening wilde te kennen geven voor zoo vele bewijzen van edele menschenliefde. — Zij, van hunnen kant, wilden niet achterblijven; daar zij nu genoodzaakt waren een einde aan hunne zorgen voor de zieken te stellen, wilden zij hun ten minste een laatste pand hunner hartelijke vriendschap geven. Zij hielden onder elkander eene inzameling en eene som van ongeveer 600 lires werd bij elkander gebracht, die zij in handen stelden van Mgr. Apolloni, buitengewoon gedelegeerde van den H. Stoel, opdat hij ze ten voordeele van de behoeftigsten aan zou wenden. Bovendien gaven eenigen hunner, die beter met den nood der armsten bekend waren, mij eene schriftelijke opgaafe van de woningen der noodlijdenden, opdat ik mij beter hunner zou kunnen herinneren. En het was mij het grootste genoegen van op die wijze, om zoo te zeggen, de uitvoerder van hun laatsten wil te zijn....”

Wij houden onze opmerkingen terug — de eenvoudige waarheid is hier het welsprekendste; — maar als men bedenkt, welke de menigvuldige behoeften zijn van een soldaat in een vreemd land; — als men tevens in 't oog houdt, dat onder de zouaven, zoowel als onder de Apostelen, het kind van den werkman ruim vertegenwoordigd was, dan voelt men tevens uit het *laatst vermelde* feit, hoeveel treffende menschlievende waarheid er lag in die liberale benaming: huurlingen.

UITTREKSEL UIT „DE TIJD”.

„Met bewondering en trots maken wij gewag van het heldhaftig en liefdadig gedrag van het detachement zouaven, dat, in het hevigeste van het woeden der ramp te Albano den dienst verrichtte.

Albano is eene stad van ongeveer zeven duizend zielen, ruim zes uren van Rome verwijderd en in het gebergte gelegen, evenzeer beroemd om de gezondheid als om de schoonheid van hare ligging. Bij menschegeheugen had daar nooit eenige epidemische ziekte geheerscht, en gevolgelijk was daar ook nooit de cholera verschenen. Toen nu de cholera zich in Italië bijna alom en tevens te Rome begon uit te breiden, was eene groote menigte van lieden uit Rome, en zelfs uit Napels en elders, naar Albano gevlucht, zoodat de bevolking te Albano er zeer opgehoopt in elkander zat en te gelijkertijd zeer gemengd was. Er waren zelfs menigvuldige revolutionairen te Albano eene veilige schuilplaats tegen de gevreesde epidemie komen zoeken. Wellicht was het uit dien hoofde dat de generaal Kauzler besloten had, om een detachement pauselijke zouaven in Albano te leggen. Maar nauwelijks was daar de tijding aangekomen, dat er van Rome zouaven ter bezetting zouden worden uitgezonden, of de gemeenteraad, door de revolutionairen opgezet, achtte zich verplicht daartegen een protest in te dienen; hij verklaarde dat Albano verkoos van de zouaven verschoond te blijven. Dat verzet heeft vermoedelijk den intocht der zouaven te Albano vertraagd; althans is het zeker dat zij niet op den aanvankelijk bestemden tijd zijn aangekomen, en derhalve daar eerst verschenen zijn, nadat de cholera was uitgebroken en vreeselijke verwoestingen had aangericht. In zoo verre heeft de gemeenteraad, zonder het te weten of te willen, een goeden dienst aan de zouaven bewezen. Want ware de cholera uitgebroken na de aankomst der zouaven, de revolutionairen zouden niet hebben nagelaten aan de verschrikte bevolking wijs te maken, dat de zouaven door vergiftiging van het drinkwater de cholera hadden veroorzaakt.

Intusschen verdient het in het voorbijgaan te worden aangestipt, dat de verschijning der cholera in Albano niet zonder bekende oorzaak heeft plaats gehad, en derhalve niet moet worden toegeschreven aan haren, zoo als men wel eens zegt, capricieusen aard. Vooreerst was Albano opgepropt van menschen, en verkeerde de stad in voortdurenden aanwas harer vlottende bevolking. En let wel op, dat die overgrootte verzameling van men-

schen onder de ongunstigste omstandigheden plaats had, dewijl al de vreemdelingen uit besmette steden daarheen waren gesneld. Men is derhalve gerechtigd tot de onderstelling, dat er ophooping van smetstoffen heeft plaats gehad onder de dicht in en op elkan- der wonende menschen. Daarbij moet men nu nog voegen dat, dewijl de inwoners en de vreemdelingen zich volkomen veilig acht- ten te Albano, velen met de cholera openbaar den spot dreven en die uittartten, allerlei onvoorzichtigheden en ongebondenheden pleegden, en met één woord dag en nacht op de ergerlijkste wijze kermis vierden, totdat de cholera eensklaps in den avond van den 5° Augustus uitbrak.

Deze uitbarsting was zoo ongemeen hevig als plotseling. In weinige uren had men daar in den eersten nacht meer dan 150 gevallen, bijna alle doodelijk, en zoo ging het dagen lang, den eenen dag al erger dan den anderen. Groot was de ontzetting onder die menigte en de vrees onbeschrijfelijk. Onmiddellijk ging op de vlucht al wie vluchten kon. De spoorwegen, de rijtuigen en voor wie geen vervoermiddel vond de voetreis, werden door tal- loozen aangegrepen. Helaas! Menigeen der vluchtenden stierf onder weg, en dagen lang heeft men nasporingen in de omstreken ge- daan, waar men alom lijken vond van degenen, die op hunne vlucht bezweken en eenzaam en verlaten stierven. En, maar het is droevig om te verhalen, velen der aangetasten in de stad zelve hadden het niet beter. De gemeenteraad, met den burgemeester aan het hoofd, had onmiddellijk de wijk naar buiten genomen, was niet te vinden en liet de gemeente onbeheerd achter. Slechts één wethouder was op zijn post gebleven, maar werd aangetast en stierf. Van de twee doctoren, die de stad bezat, had de een haar ook al schandelijk verlaten. De beide apothekers hadden stand gehouden, maar hadden geen voorraad van het meest noodige; beiden werden door de ziekte bezocht en bezweken. Alles liep te zamen om den onverwachten schrik te verergeren, en zoo gebeurde het, dat kinderen hunne ouders, ouders hunne kin- deren, dat mannen hunne vrouwen, en vrouwen hare mannen hulpeloos en onverzorgd verlieten, zoodra de cholera een lid der familie aantastte. Grooter verwarring is niet denkbaar, dan die in Albano heerschte, toen de zouaven daar introkken.

Zij kwamen er, ongeveer 30 in getal, waarvan 22 zonen van Nederland, onder het bevel van den luitenant de Résimont, die een Belg is. Deze, een even moedig als godvreezend man, deed aan zijne soldaten het voorstel, om de wapenen ter zijde te leg-

gen, en in den dienst der liefde te treden, hetgeen onmiddellijk geschiedde. De zouaven vonden alleen de geestelijken op hun post, die aangemoedigd door hun kardinaal-aartsbisschop, prins Altieri, van huis tot huis, van bed tot bed gingen. De kardinaal had uit Rome twee geneesheeren, vele geneesmiddelen, lijnwaad, levensmiddelen en liefdezusters medegebracht. Onder de leiding van deze laatsten gingen de zouaven aan het werk, om alle zieken op te sporen en ze te verzorgen, naar lichaam en ziel.

Door de gansche stad rond, spoedden zij zich naar alle huizen, waar hunne hulp gevraagd werd, en niet minder ijverig doorzochten zij de verlaten woningen en vertrekken, om ter hulp te sneilen van de velen, die door hunne bloedverwanten aan hun lot prijs gegeven, zonder troost of hulp in eenzaamheid lagen te zieltogen. Welk een toestand! In vele gebouwen vonden zij slechts dooden, voor wier begrafenis evenmin zorg gedragen werd, als het gedaan was voor hun verpleging. De doodgraver behoorde onder de eersten, die de vlucht genomen had, en voor eene groote menigte van lijken ontbraken doodkisten. Aldus werden de zouaven ziekenverplegers en doodgravers. En zoo groot was het getal der lijken, waaronder niet weinigen verouderd waren, toen zij werden gevonden, dat de zouaven niets konden doen, dan die in een laken wikkelen, op hunne schouderen nemen en ze op eene kar neêrleggen, die ze naar het kerkhof vervoerde. Daar, op het kerkhof, hadden twee Nederlandsche zouaven vrijwillig post gevat, om het gevaarlijkste liefdewerk te verrichten, dat de stad aanbood. Het waren H. Peters uit Beek bij Nijmegen, en van der Meyden uit Drunen. Zij ontvingen met hun beiden al de aangevoerde lijken en legden die met de handen in een grooten grafkuil, die daartoe gedolven en met zerken gedekt was. Zoo dikwerf er eene bezending aankwam, werd de zerk opgeheven en verkeerden zij beiden in de besmetting der dikwerf tot ontbinding overgaande of overgegene lijken. Was hun taak verricht, dan knielden zij neêr in de kapel en zaten daar te bidden totdat een nieuwe bezending aankwam, om zich opnieuw in de besmetting te begeven. Zij verrichtten dit vreeselijke liefdewerk met zoo groote kalmte, dat de luitenant de Résimont den twijfel moet hebben opgevat, of zij wel eenige bewustheid hadden van het gevaar, waaraan zij zich blootstelden. Hij zeide hun daarom: „Jongens, weet gij wel, dat gij u aan het grootste gevaar waagt?” En wat was het eenvoudig, maar voortreffelijk antwoord? „Ja wel, luitenant; maar wij zijn klaar.” Dit was al wat zij zeiden. Zij waren gereed om te ster-

ven ter liefde van God. En zij stierven beide, als helden op het slagveld der liefdadigheid. Later viel ook nog een ander Nederlander als een offer der liefde; het was G. J. van Ophem uit Alkmaar, die de cholera in het hospitaal had opgedaan, en, door pater Wilde bediend, op den 15 Augustus, den feestdag van O. L. V., ten Hemel ging. Want ook onze landgenoot, pater Wilde, was naar Albano gesnelde ten dienste der zouaven, gelijk hij in den regel ten dienste is van alle Nederlanders, die Rome bezoeken. Deze drie Nederlandsche zouaven, diep betreurd door hunne makkers, waren voorbeelden van deugd, en zijn in de heiligste overgeving en in de aandoenlijkste gevoelens van godsvrucht naar een beter leven overgegaan. Zij zijn plechtig door hunne makkers en vele geloovigen, met fakkels in de hand, begraven en hebben een merkwaardige rustplaats gevonden tusschen de Horatiussen en Curiatiusen, alwaar een gedenkteeken hunne namen zal vereeuwigen.

Inmiddels had de bewonderenswaardige liefdadigheid der zouaven moed aan de burgerij geschonken, die het thans een zegen achtte, dat zij hen in haar midden bezat. Onder het bestuur van den kardinaal Altieri had zich weldra orde gevormd, en was alles voor den dienst der zieken en gezonden geregeld. Maar de offervaardige aartsbisschop, die ook in persoon het kerkhof en de begrafenis was komen verzorgen, was zelf bezweken en had den eersten aanval van de ziekte op dat vreeselijk kerkhof gevoeld. Vóór zijn dood had hij de zouaven aan zijn sterfbed laten komen, om hen te bedanken en te zegenen voor het goed aan zijne kudde gedaan.

Maar ook Zijne Heiligheid de Paus, Pius IX, diep bewogen door het opofferend, voorbeeldig gedrag der zouaven te Albano, heeft hun een blijk van zijne welwillende dankbaarheid willen geven. Uitdienhoofde heeft hij aan den luitenant en de onderofficieren van het detachement verschillende eerekransen en aan de soldaten een gouden medaille geschonken."

UITTREKSEL UIT EEN BRIEF

VAN DEN ZOUAAF H. C. HENDRIKS VAN NIJMEGEN, DIE MEDE
TE ALBANO IS WERKZAAM GEWEEST.

..... „Onze kompagnie is den 6^{en} Augustus 11. van Rome naar

Albano vertrokken. Dit vertrek kwam zeer onverwacht op; ik was juist dien dag op wacht; des avonds ontvingen wij bevel ons gereed te houden, ten einde den volgenden morgen in de vroegte te vertrekken: de eene helft onzer compagnie naar Velletri, de andere naar Albano. Meenende, dat wij op de *brigands*, de bekende bergroovers moesten aanrukken, begaven wij ons op weg en kwamen 's avonds te 6 uur ten getale van 40 man binnen Albano, een stadje van ongeveer 8000 zielen. Het eerste, wat wij vernamen, was, dat de vreeselijke cholera-morbus hier in den hevigsten graad heerschte. Men kwam aanstonds onze liefdadigheid inroepen om de lijders in de huizen en in het hospitaal te helpen en de dooden ter aarde te bestellen . . .

„Ons eerste werk was een der kerken te bezoeken: de eerste de beste, die wij wilden binnengaan, was zoo opgepropt met menschen, dat het ons onmogelijk was er binnen te dringen. Men hoorde niets dan huilen en kermen; de meesten riepen luidkeels Maria aan, om door hare hulp en voorspraak de ziekte te doen bedaren. 't Was akelig en droevig om aan te hooren! . . .”

„Des avonds verscheen onze *brave*, *vaderlijke* luitenant in ons midden en verhaalde ons hoe de burgers, hunne eigene zieken en naastbestaanden achterlatende de stad verlieten en elders veiligheid gingen zoeken; hij verzocht ons of wij niet „uit eigen beweging” de zieken zouden willen bijstaan. „„Jongens, zeide hij, het moet uit eigen beweging gaan, ik zal geen enkelen zouaaf aanzetten, die niet wil; de cholera-pest heerscht hier in den hevigsten graad, dus brengt gij uw leven misschien ten offer.”” De meesten riepen: „„Goed luitenant, wij zijn Pius-zouaven, en wij aarzelen geen oogenblik alles met de grootste liefde en bereidvaardigheid te doen.””

„Reeds bij het aanbreken van den dag gingen eenigen onzer *broeders* beurt om beurt naar het hospitaal en naar de huizen der burgers om de lijders te helpen; verscheidenen onzer gingen door het stadje rond om de ongelukkigen, die door de cholera overvallen waren, op te nemen en de dooden te begraven. Gerritsen, Publickhuizen, een Belg en ik waren bij elkander toen wij de kazerne verlieten; nauwelijks waren wij in de straten, of wij ontmoetten een voerman met een wagen: wij begrepen dat dit niet pluis was. De voerman riep ons: hij vroeg voor zoover ik hem verstaan kon, of wij zoo goed wilden zijn uit een huis, een akelig, smerig, bouwvallig huis, vijf lijken weg te halen. „„Komt Gerritsen en Publickhuizen, zeide ik, laten wij niet aarzelen, maar met goeden wil beginnen, blijven wij in het gevaar, dat ons

te wachten staat, welnu! hiernamaals zullen wij dan zeker beloond worden; 't is immers zeker, dat onze God en Zaligmaker, en de H. Moeder-Maagd Maria ons zullen helpen en bijstaan", „Ja, zelden beiden, dit is ook waar, Hend.!" De Belg ging er van door. Wij, drie Nijmeegsche jongens, gingen onmiddellijk naar boven, vier verdiepingen hoog, om er vijf lijken weg te halen, maar helaas! ze lagen tot onze verbazing in verschillende kamers op hun doodsbed. Wat een verschrikkelijke pestlucht er bij was, is niet te zeggen! Wij namen met ons drieën de lijken het een na het andere op en brachten ze naar beneden; de trappen waren zoo smal en slecht, dat wij bevreesd werden met de dooden op den rug den hals te breken; etter en bloed dreef ons door de handen. Wij bleven zoo in twee partijen in de stad met twee wagens aan het dooden begraven; wij hebben den eersten dag met ons drieën een groote 40 lijken ter aarde besteld, en de anderen met den tweeden wagen nog ruim zooveel."

„Te middernacht kwamen wij thuis, maar zoo moe en afgemat, dat wij niet konden slapen. Dien nacht stierf in de kazerne een onzer kameraden, Henricus Peters uit het naburige Beek; hevige door de cholera aangetast zijnde, bezweek hij hieraan, maar zacht en kalm, na eerst veel pijn te hebben doorgestaan.... Denselven dag stierf ook nog een Noordbrabanter, Van der Meyden, uit Drunen, en den volgenden dag Van Ophem, uit Alkmaar 1).

„Zijne Heiligheid heeft door een Kardinaal, die onze zieke kameraden kwam bezoeken, laten weten, dat de zouaven bij gebrek aan een Priester, die hunne taal verstaat, (de meesten kennen geen Italiaansch) zonder biecht, na een oprecht berouw verwekt en den pauselijken zegen ontvangen te hebben, gerust kunnen sterven in het vast betrouwen op de eeuwige belooning.

„Wij gingen den volgenden dag weer met ons drieën onverschrokken aan het werk, zoolang totdat de een na den andere door een sterke koorts werd aangetast; maar God dank! nu zijn wij weer goed gezond. Gisteren avond is onze beminde Kardinaal (een slachtoffer der naastenliefde) bij fakkellicht plechtig ter aarde besteld.... Wij hebben nu een Nederlandschen Priester.... Het andere gedeelte onzer kompany is eergisteren (12 Augustus) hier aangekomen, om ons wat af te lossen....

„Onze Heilige Vader heeft ons uit zijn naam door den Minister van Oorlog en de overheid doen zeggen, dat hij niet genoeg zijne tevredenheid kon uitdrukken over den moed, door ons in

---

1) Van Ophem is op 15 Augustus overleden.

deze pestziekte betoond: „„Zijne Heiligheid was zeer voldaan, zeiden zij, omdat wij zoo getrouw tot heden toe alles gedaan hebben.””

„De Luitenant-Kolonel ontmoette ons juist toen wij van het kerkhof terugkeerden. Ik salueerde; hij tikte mij op de schouders zeggende; „„Ik zie uwen moed en dapperheid.”” — „„Ja, Kolonel, zeide ik, met dienzelfden moed en vastberadenheid zouden wij ook te werk gaan, wanneer Victor Emmanuel of Garibaldi op ons los kwam; wij met ons drieën komen uit ééne stad, zijn Hollanders en vreezen geen pest of oorlog.”” — „„Bravo!”” zeide hij, nam zijn porte-monnaie en schonk ons 20 frank: „„eet en drinkt op mijne gezondheid; hoog geprezen zijn mijne onbevreesde zouaven van de 6e compagnie, 1e bataljon!””

„De Bisschop van Albano, Z. Eminentie de Kardinaal Altieri, had gewoonlijk zijn verblijf te Rome, waar hem zijn waardigheden van President van de Staatsconsulta en Grootkanselier van de Universiteit terughielden. Toen men hem het telegrafisch bericht, dat de ziekte in zijne bisschoppelijke stad was uitgebarsten, overhandigde, was hij bij het examen der leerlingen van het college Clementino tegenwoordig. Aanstonds stond de Kardinaal op en met die kalmte, eigen aan den waren moed, zeide hij: „„Een dringender plicht, dan die mij hier heeft gebracht, roept mij te Albano. God bezoekt mijne kudde. Bidt met mij, mijne heeren, dat Hij zich met den Herder tevreden stelle.””

„Hij klom in zijn rijtuig, spoedde zich naar het paleis van zijn doorluchtige familie, nam al het geld mede, dat hij aanwezig vond, leende geld, gelastte iemand om aanstonds eenige geneesheeren en geneesmiddelen op zijn kosten naar Albano te zenden en vertrok, zonder iets te gebruiken, met een bijzonderen trein naar Albano ¹⁾.

„Een uur later bevond zich Z. Em. reeds in de ongelukkige stad. De bevolking verdrong zich rondom hem alsof zij een wonder van haar ijverigen Herder verwachtte. Een mirakel geschiedde er niet, maar de ijverige Prelaat spreidde een heldenmoed ten toon, die aan het verste nageslacht ten voorbeeld zal strekken. Vier dagen achter elkander zag men hem blootvoets het eene huis uit-, het andere huis ingaan, om den zieken de laatste H. Sacramenten toe te dienen, om de gezonden te troosten en te bevoedigen, om de dooden ter laatste rustplaats te brengen. Ja,

1) Dit is eene vergissing; hij vertrok dadelijk met zijn eigen rijtuig.

het is geschied dat de Bisschop, bij gebrek aan handen, zelf een doode grafwaarts hielp dragen.

„De leden van den stedelijken raad waren of dood, of ziek, of op de vlucht gegaan.

„De ijver, waarmede de zouaven, toen de ziekenoppassers en doodgravers uit de stad gevlucht waren, den Kardinaal in zijn pogingen tot leniging der ramp hulp verleenden, trof hem zoo zeer, dat hij herhaalde malen zeide, dat hunne tegenwoordigheid een werkelijke weldaad der Voorzienigheid was. Ten laatste zelf door de cholera op het ziekbed geworpen, verdroeg de waardige Herder zijn lijden met het grootste geduld. Geen twijfel meer voedende, dat zijn einde nabij was, gaf hij terstond den wensch te kennen om met de troostmiddelen der H. Kerk voorzien te worden. De Aartspriester van de kathedraal verrichtte deze treurige plechtigheid, waarbij de kanunniken en bijna al de geestelijken der stad tegenwoordig waren. Nadat deze geëindigd was, gaf de Kardinaal aan alle aanwezigen zijn zegen, sprak hun moed en troost in en beval zijn gemeente bijzonder aan. Het volk, dat, zoodra de treurmare van de ziekte des kardinaals zich verspreidde, voor het bisschoppelijk paleis vergaderd was, brak in tranen los, toen het den dood van den beminden herder vernam. Vóór zijn dood heeft de Kardinaal de zouaven, die zich zoo edelmoedig offerden, aan zijn bed ontvangen, om hen te bedanken en hun zijn zegen te schenken.”

UITTREKSEL UIT „DE KATHOLIEK”.

„Terwijl de epidemie te Rome aanmerkelijk verminderde, verplaatste zij zich op het alleronverwachtst naar Albano. Albano is een kleine stad van zeven- à achtduizend zielen, aan het meer van dienzelfden naam gelegen. Niet verre van daar, op de plaats, welke nu Palazzuolo heet, werd ongeveer vierhonderd jaren vóór de stichting van Rome het beroemde Alba-longa, de hoofdstad van het oude Latium, door Ascanius, den zoon van Eneas, gebouwd. Tullus Hostilius, derde koning van Rome, deed in 665 vóór Christus, de stad tot den grond toe verwoesten en de inwoners naar Rome overbrengen. Tijdens den tweeden Punischen oorlog echter, richtten de Romeinen een versterkt legerkamp op, Castrum Praetorium geheeten, met het oogmerk om den grooten Appischen heerweg te bewaken en des noods te verdedigen. Dit

was het begin der nieuwe thans nog bestaande stad Albano. Pompejus de Groote en Domitianus bouwden er prachtige landhuizen, en het was reeds ten hunnen tijde wat het nu nog in onze dagen is: een door de aanzienlijke Romeinen zeer gezocht lustoord. Juist dezen zomer was er een toevloed van vreemdelingen, zoo als in geen jaren het geval was geweest. Iedereen achtte zich te Albano veilig voor de cholera, die zich daar nog nooit vertoond had, hoe hevig zij ook in den naasten omtrek mocht woeden. Doch ook politieke doeleinden hadden sommigen dier vreemden daar te samen gebracht en latere gebeurtenissen geven grond aan het vermoeden, dat er te Albano plannen voor eene revolutie te Rome werden beraamd. Zeker is het, dat eene afdeeling zouaven bestemd was om daar in bezetting te komen, doch door het stedelijk bestuur van Albano werd geweigerd. Even zeker is het ook, dat men er zich in volle gerustheid aan eene zeer onge-regelde en onmatige levenswijze overgaf. Er werden groote maaltijden aangericht: zelfs werd er een gehouden, waarbij meer dan 300 personen aanzaten. Men spotte er op de schandelijkste wijze met de ziekte; bij het dessert bijv. werden aan vier soorten van zeer verkoelende vruchten namen gegeven, als: *cholera grande*, *cholera piccola*, *cholérine* enz. Doch ziet, in den avond van 5 Augustus verhief zich een hevige storm, dienzelfden nacht barstte de cholera uit, en toen de morgen van den volgenden dag aanbrak, waren er reeds meer dan honderd slachtoffers aan die vreeselijke ziekte bezweken. Schrik en verwarring heerschten aan alle zijden; men vluchtte naar alle kanten henen, en de toestand van Albano was niet beter af te schilderen dan met dezelfde woorden, waarmede Titus Livius den angst en de radeloosheid beschreef der inwoners van Alba-longa, toen de Romeinsche legioenen in aantocht waren om de stad te verdelgen: „Silentium triste „ac tacita moestitia ita defixit omnium animos, ut, prae metu „obliti quid relinquerent, quid secum ferrent, deficiente consilio, „rogi:antesque alii alios, nunc in liminibus starent, nunc erra- „bundi domos suas, ultimum illas visuri, pervagarentur.” Ook nu had die sombere stilzwijgendheid en dezelfde sprakeloze droefheid zich van aller gemoederen meester gemaakt. De een onder-vroeg den ander; niemand wist raad, niemand bood hulp. Ook nu stond men, eer men vluchtte, besluiteloos op den drempel van zijn huis of dwaalde in vertwijfeling door zijne eigene woning, niet wetend wat men mededragen, wat men achterlaten zou. Ook nu was een gedeelte van Rome's keurbenden naar Albano op

weg; de zouaven waren in aantocht, geheel onbewust van hetgeen daar plaats greep. Hun offer moest hier eene heldendaad zijn: het gevolg van een kloek, oogenblikkelijk ten uitvoer gelegd besluit, minder de vrucht van een lang overwogen en tevoren berekend plan. Geven wij aan een der helden van Albano het woord."

Albano, 3 September 1367.

„Nadat ik gedurende een half jaar te Rome was geweest, kwam eensklaps de tijding, dat onze geheele kompagnie, 140 man sterk, ten spoedigste vertrekken moest. Juist was ik op wacht aan de gevangenis van den H. Michaël, toen die tijding kwam. Alles ging met zoo veel spoed, dat de manschappen, die op wacht waren, niet eens werden afgelost. Degenen, die in de kazerne waren, vertrokken onmiddellijk met onze officieren en onderofficieren naar Vellétri, eene stad op ongeveer 10 uren afstands van Rome. Te middernacht werden de wachten afgelost. Toen wij nu in de kazerne terugkwamen, zagen wij tot onze groote verbazing, dat al onze kameraden vertrokken waren; het getal der achtergeblevenen beliep een veertig. Wij dachten zeker, dat er ergens opstand was, en de Garibaldisten eindelijk in aantocht waren; doch toen ik de rechte reden er van aan onzen sergeant vroeg, wist hij die ook niet. Den volgenden dag 's middags kwam de tijding, dat wij ons op staanden voet moesten klaar maken en vertrekken, niet naar Vellétri maar naar Albano. Een paar uur later waren wij met den spoortrein reeds daar. Wij dachten daar een best leven te zullen hebben, en, toen wij bij onze aankomst op verscheidene opene plaatsen groote vuren zagen branden, zeiden wij tot elkaar: „wij hebben zeker hier een groot feest van avond". Toch had alles een heel treurig aanzien, en toen wij met ons tweeën onzen luitenant ondervroegen, vertelde hij ons, dat de cholera hier zeer hevig was, en hij zeide, dat wij in de kazerne moesten komen om er meer van te vernemen. In de kazerne werden wij bij elkander geroepen, en toen wij in *carré* geplaatst waren, kwam de luitenant in het midden en sprak ons aan: „Jongens", zeide hij, „Albano verkeert op het oogenblik in „het grootste gevaar. De cholera is hier uitgebroken; er staan „wel honderd lijken. Niemand kan de dooden begraven en de „zieken verzorgen. Onze liefde tot den evenmensch wordt ter hulp „geroepen; dwingen kan ik u niet; ik vraag mannen van goeden „wil. Ik zelf zal u bijstaan, zoolang ik kan. Wat wilt gij?" Wij

riepen allen: „Ja, luitenant, wij zijn bereid!” Toen gingen wij aanstonds met onzen braven vaderlijken luitenant naar de kerk, baden daar eenigen tijd in diepe stilte, en stelden ons onder de bijzondere bescherming van de Allerheiligste Maagd. De kardinaal, die hier Bisschop is, kwam en gaf ons den pauselijken zegen. Wij kregen nog een schoone, troostende toespraak van den Kardinaal. Hij zeide in het Fransch tot ons, dat wij niet vreezen zouden, want dit liefdewerk was zoo aangenaam aan God, en, mochten wij een van allen in het gevaar, dat ons omringde, bezwijken, dan zouden wij zonder twijfel gelukkig zijn. Zijne laatste woorden waren: „Uw leven geeft gij voor den evennaaste ten offer; God zal er u een eeuwige kroon voor teruggeven in den Hemel.” Nu werden op het plein voor de kerk de manschappen afgedeeld. Eenigen van ons gingen naar de huizen der burgers, om de lijken op te zoeken; anderen naar het hospitaal om de zieken op te passen, wederom anderen naar het kerkhof om de dooden te begraven. Twee wagens stonden reeds klaar om de lijken er op te leggen. Ik zelf moest met drie mijner kameraden bij een dier wagens blijven; wij hadden een Italiaanschen voerman. In het eerste huis, waar wij met den wagen stilhielden, zeide de voerman, dat vijf lijken waren. Wij gingen binnen; er was niemand om ons den weg te wijzen; eindelijk kwamen wij boven. Daar lagen vijf lijken, niet gekist, want doodkisten waren er niet; neen, ze lagen bijna naakt op den grond of op het bed. Van de vreeselijke pestlucht kan ik u niet schrijven. Wat moesten wij doen? Wij namen de lijken een voor een op, de een bij het hoofd, de ander bij de voeten, de derde onder de armen, en zoo droegen wij ze geduldig en langzaam naar beneden en legden ze op en naast elkander op den wagen. Zoo gingen wij van het eene huis naar het andere. Daarbij kwam nog, dat wij ze drie en vier verdiepingen hoog moesten halen, en in de meeste woningen waren de trappen zoo smal en slecht, dat men goed moest uitkijken om de levenden met den dooden den hals niet te laten breken. Maar het ergste, lieve Oom en Tante, kan ik u niet schrijven. Die arme menschen, zooals zij daar lagen, waren onkenbaar, en het vleesch viel met stukken van het lichaam af, alsof het met messen afgesneden werd. Zoo ben ik drie dagen achtereen van 's morgens vroeg tot half in den nacht bezig geweest. Den volgenden dag werd ik 's avonds op eens afgemat en machteloos. Ik werd door eene hevige koorts aangegrepen, waarin ik mijn einde voelde naderen. Allen dachten, tot zelfs de Kar-

dinaal, dat ik sterven zou; maar God verlangde het nog niet, en ik ben nu door Zijne hulp weder gezond, alhoewel nog zwak. De beminde Kardinaal echter is zelf als slachtoffer van zijne liefde voor den evenmensch aan de ziekte bezweken; hij stierf na alle verlatenen bezocht, bediend en getroost te hebben.”

„Zijne Eminentie de Kardinaal Altieri, Bisschop van Albano, wilde niet sterven, zonder die engelen van liefde, zooals hij de zouaven noemde, nogmaals gezegend te hebben. Hij deed ze zoo talrijk mogelijk in het paleis komen, en, toe zij het doodsbed van den heiligen prelaat omringden, dankte hij hen voor al de liefde, waarmede zij zijne laatste zorgen voor het heil zijner kudde gedeeld hadden.

„Een andere zouaaf, die, tot korporaal bevorderd, bij de kompagnie te Albano werd overgeplaatst, verhaalt als ooggetuige het volgende aan eenen vriend:”

„Des avonds den 10ⁿ Augustus kwam mijne benoeming af met de tijding, dat ik mij den volgenden dag naar Albano moest be-geven. Hierover was ik zeer verblijd: want ik wist, dat daar veel voor den Hemel te verdienen was, wijl de cholera er in den hevigsten graad heerschte; zoo hevig, dat er in den tijd van 24 uren 123 à 130 stierven, op eene bevolking van zeven- of acht-duizend menschen. Alle hulp was daar dus noodig, want alle inwoners vluchtten, wat zij konden; er waren geen doodgravers, geen ziekenoppassers, ja, het was zoo erg, dat de man en de vrouw elkander en de ouders hunne kinderen verlieten. Toen de eerste helft van mijne kompagnie Albano binnenkwam, — hetgeen drie dagen vóór mijne komst gebeurde — smeekten dan ook de inwoners den zouaven om hulp. De een riep: daar hebt gij den sleutel van het huis, mijn vader of mijne moeder of mijne kinderen liggen te sterven, helpt hen; of een ander riep: er liggen daar drie, vier dooden in huis, begraaft hen. En dan vond men lijken, die soms vijf dagen na den dood nog onge-kist lagen. Dit was nog zoo toen ik aankwam: overal hield men ons aan en vroeg ons om de zieken bij te staan en voor de dooden te zorgen.

Bij het kerkhof zag ik op den publieken weg wel tachtig lijken onbegraven liggen, zonder kist en enkelen slechts met een stuk kleed bedekt. Wij hebben wat moeten tobben in den nacht om de lijken op onze schouders van die kleine trappen te dragen en dikwijls kwamen wij in woningen, waar men niet het minste licht had. Dan zochten wij al tastende naar de dooden, doch de kieschheid laat niet toe, al die ellende te beschrijven. Op vele plaat-

sen moesten wij daarenboven de hand in den zak steken om ook op die wijze de tranen van weduwen en weezen af te droogen of liever den lijdenden Zaligmaker in hunnen persoon te vereeren. Doch ik dank God, dat Hij mij die gunst en genade geschonken heeft om te Albano tot zijne meerdere eer en glorie te mogen arbeiden. Het waren droevige bezigheden, maar ongetwijfeld zeer verdienstelijk voor den Hemel.””

„Uit den brief van een Zouaaf aan zijnen broeder in Nederland nemen wij nog het volgende uittreksel over:”

„Toen wij des avonds laat na eene vermoeiende reis uit Vellétri te Rome arriveerden, gingen wij rusten, doch pas waren wij goed in slaap, of wij kregen des nachts te twee uur bevel om spoedig naar Albano te vertrekken. Toen wij daar aankwamen, hoorden wij van onze kameraden, dat de cholera den voriger dag was uitgebroken. De burgers stierven als muizen en werden door hunne medeburgers niet meer begraven; er lagen wel tachtig lijken gekleed en ongekleed op een hoop. Op eens kwam er een bericht in de kazerne; de luitenant riep: „Mannen van goeden-wil, voor!” Wij allen vlogen op. Toen vroeg de luitenant, of wij voor de zieken en de dooden wilden zorgen. Gij begrijpt, waarde Broeder, dat wij allen bereid waren. Toen gingen wij met wagen en paard de lijken halen; soms hadden wij er twintig op onzen wagen. Dit was een droevig gezicht. In de eerste dagen werden er wel honderd begraven. Mijn kameraad en ik gingen des nachts de zieken oppassen en des avonds helpen begraven. Ik heb gewaakt in een huis, daar lag eene moeder, eene dochter en een kind, die heel spoedig dood waren; de familie had de woning verlaten. Ach! wat is dat toch droevig! Meestal waren zij alleen met de zieken in huis, en, als zij dan kwamen te sterven, dan zochten wij in de kasten om de dooden eenigszins te kunnen kleeden of verkleeden. Met ons beiden droegen wij het lijk van boven en legden het op den wagen. Ik kan het u zoo goed niet schrijven, als ik het zou kunnen vertellen. Als wij buiten de deur kwamen om even wat lucht te scheppen, dan vroeg de familie, die soms drie huizen ver bleef staan: „hoe is het met mijn vader of moeder, brave zouaven?” Door de geheele stad worden groote vuren gestookt; daar is hier ook op de hoeken van verscheidene straten het Mariabeeld geplaatst naar gewoonte en voor die Mariabeelden liggen soms 40 à 50 menschen te bidden om genade en ontferming; ook in de kerken hoort men den geheelen dag de hulp van de H. Moeder Gods inroepen. Broeder, ik heb wel geschre-

ven, dat wij de kisten en kasten nazochten, maar u moet niet denken, dat wij op den roof gingen; neen, dan zochten wij naar kleedingstukken om die de dooden aan te trekken. Iederen dag staan de burgers aan de kazerne om den bijstand in te roepen van de zouaven voor de zieken of de lijken, die zij hebben. Wanneer wij over de straat gaan, dan nemen zij hun hoed of pet af en zeggen: „brave zouaven, viva de zouaven!”

„Niet altijd echter werd de zelfopoffering en de naastenliefde van die goede jongelingen met zulke bewijzen van dankbaarheid beloond. Soms werden zij door de mannen der Revolutie zelfs beleedigd; en toch bleven zij volharden. Een der zouaven biedt ons een voorbeeld:”

„„Niettegenstaande dit alles,““ zegt hij, „moest men soms de grootste ondankbaarheid ondervinden. Zoo was ik in het hospitaal bij iemand, die binnen weinige oogenblikken voor Gods vierschaar ging verschijnen. Terwijl ik hem zooveel mij mogelijk was verpleegde, gaf hij mij een stoot, dat ik bijna ten onderste boven viel en sprak de gruwelijkste verwenschingen tegen mij uit, daarbij voegende: „ik hoop dat gij nog eens door den dolk zult omkomen.“ Zoo zijn er velen in Italië gestorven, vooral in Piëmont, die niets van God hebben willen weten en zoo de eeuwigheid zijn ingegaan. In het hospitaal alhier lag er ook een, die tot het laatste toe niets van God wilde hooren en volstrekt niet wilde biechten. Eindelijk kwam hij nog tot inkeer en liet de Kardinaal komen, die hem biecht hoorde; spoedig daarna is hij gestorven. Denzelfden nacht werd de Kardinaal ook aangetast, die kort voor zijnen dood ons zijnen zegen gaf en ons aanspoorde moed te houden en voort te gaan met de ongelukkigen helpen. Hij beloofde, dat hij voor ons zoude bidden, wat ongetwijfeld nu reeds voor ons doet. Hij is zeer heilig en kaafgestorven, met de woorden: „*ik heb voor mijnen God geleefd, ja voor Hem sterven en eeuwig met Hem heerschen.*“ Den anderen dag 's avonds hebben wij zijn stoffelijk overschot ter aarde bestemd. God eerder lovende en het lichaam vereerende, dan een Onzen Vader voor zijne zielerust biddende.”

„En wat deed Pius IX?”

„Allen lof verdienen ook” — sprak Zijne Heiligheid in de Allocutie, gehouden in het geheim Consistorie van 20 September 1867 — „onze aldaar dienstdoende soldaten, én degenen, die voor de openbare veiligheid wakende gewoonlijk *Gendarmen*, én zij die *Zoua* genoemd worden, want met volkomen verachting van levensge-

„vaar hebben zij, vooral in het begraven van lijken der afgestorvenen, een schitterend voorbeeld gegeven van christelijke liefde.”

„„De H. Vader,“ — zoo gaat de schrijver van een der bovenstaande brieven voort — „„de H. Vader, onze Koning, heeft vier vaten wijn tot ons gezonden, die wij nog dagelijks op zijn gezondheid gebruiken; ook nog verscheidene flesschen portwijn, die 33 jaren oud was, en die moesten op den decoratie-feestdag uitgeschonken worden. Gepasseerde week hebben wij onze belooning ontvangen, namelijk de luitenant de Résimont het ridderkruis van de orde van Pius IX, de sergeant-majoor de orde van Gregorius den Groote, twee onderofficieren de orde van den H. Silvester, en wij ongeveer 40 zouaven in getal, de gouden medaille. De medaille is buitengewoon schoon; zij is ruim zoo groot als onze Nederlandsche gulden en ook ruim zoo dik. De eene zijde prijkt met het borstbeeld van onzen grooten Pius, Paus-Koning. Rondom het borstbeeld staat: PIUS IX PONTIFEX MAXIMUS; aan de andere zijde staat: BENE MERENTI, omgeven met een dikken lauwerkranz.“”

„De plechtige uitreiking der ridderkruisen en medailles geschiedde door den Minister van Oorlog, den generaal Kanzler in persoon. Met eigen hand hechtte hij de versierselen op de borst dier edele, hem zoo dierbare zouaven en vaardigde dienzelfden dag eene legerorder uit, welke wij hier laten volgen.”

LEGERORDER.

27 Augustus 1867.

„„De ontzettende en onvoorziene ramp, welke de stad Albano heeft geteisterd, heeft aan de militairen, dáár in garnizoen, de gelegenheid geschonken om een schitterend bewijs te geven van hunnen ijver en hunne offervaardigheid.

„„De gendarmerie, altijd gereed, waar het op de vervulling van hare plichten aankomt, heeft in deze droevige omstandigheden de meest gewenschte ijver en werkzaamheid betoond. *Het detachement zouaven, de gevaren evenmin tellend als de vermoeienissen, heeft het edel voorbeeld van zijnen luitenant gevolgd. Die ware christen-soldaten hebben* UIT EIGEN BEWEGING *zich verbonden om, met verloochening van zich zelve, aan hunnen evenmensch alle liefdediensten te bewijzen, door de arme zielen te bezoeken en bij te staan en de dooden te begraven.* HET EENE SCHOONE BLADZIJDE IN HET GESCHIEDBOEK VAN HUN KORPS.

„„Zijne Heiligheid, wiens edel hart dergelijke schoone daden van

moed en van naastenliefde zoo juist weet te waardeeren, heeft zijne hooge tevredenheid daarover betuigd. De Paus heeft den ondergeteekende, Prominister van Oorlog, gelast de namen over te leggen van degenen, die zich het meest hebben onderscheiden, en bij de audiëntie van den 27ⁿ heeft het aan Z. H. behaagd de volgende belooningen te verleenen.”

Van de 43 zouaven, welke tijdens de gevaarlijkste crisis der cholera te Albano zijn werkzaam geweest, hebben de volgende Nederlanders de gouden medalje *Bene Merenti* ontvangen.

Giro,	Joseph (<i>Serg.</i>)	Maastricht.
Nozeman,	Franciscus (<i>Korp.</i>)	Weert.
Willemse,	Mattheus	Beverwijk.
Willemse,	Theodorus	Beverwijk.
Oremus,	Henricus	Schalkwijk.
Mesman,	Dirk	Hazerwoude.
Rijk,	Bernardus	Overzand.
Hendriks,	Henricus	Nijmegen.
Publikhuizen,	Christiaan	Nijmegen.
Reurings,	Martinus	Gouda.
De Bruijn,	Joannes	Utrecht.
Zuidervlied,	Nicolaas	Naaldwijk.
Van Dijk,	Antonius	Amsterdam.
Zweers,	Petrus	Malden.
Jansen,	Gerardus	Grave.
Koning,	Nicolaas	Averhorn.

Nadat het grootste gevaar was geweken, en de bovenstaande door uitputting en vermoeienis waren afgemat, zijn er anderen gekomen om de verdere werkzaamheden te verrichten, en daarvan waren de volgenden Nederlanders.

Vonk,	Nicolaas (<i>Serg.</i>)	Soetermeer.
Vogelaar,	Joannes (<i>Korp.</i>)	Stompwijk.
Stutzer,	Adolf H. A. A.	's Gravenhage.
Piels,	Wilhelmus	Hoorn.
Dikmans.	Theodorus	Breda.
Borst,	Joannes	Goorn.
Meijer,	Wilhelmus J.	Gemert.

Spoelstra,	Wijbertus	Sneek.
Suoss,	Josephus	Dongen.
Oosterbeek,	Engelbertus	Voorschoten
Groot,	Arie	Hoogwoud.
van der Ham,	Wilhelmus	Nijmegen.
Witzel,	Philippus	Nijmegen.
Huis,	Antonius	Velden (Roermond.)
van Tiel,	Petrus	Zeeland (Nijmegen.)
Stevens,	Mattheus	Wassenaar.
van Rooden,	Sebastiaan	Haarlem.
Broeders,	Martinus	Geertruidenberg.
Boxterman,	Henricus	Rijnsaterwoude.
Zwartlaan,	Petrus	Venhuizen.
Harmsen,	Franciscus	Amsterdam.
Sikkes,	Nicolaas	Alkmaar.
Koning,	Arie	Avenhorn.
de Zeeuw,	Gerardus	Utrecht.
Bimmerman,	Bruno	Grootebroek.
Nieuwkerk,	Volkert	Utrecht.
Warmenhoven,	Joannes	Delft.
de Vreede,	Theodorus	Stompwijk.

„De namen van drie Nederlandsche jongelingen ontbreken. Het zijn de namen van hen, die *te Albano zelf* hebben uitgemaakt. Geene aardsche belooning kon vergelden, wat deze drie Nederlandsche zouaven verricht hebben. De kroon der onsterfelijkheid werd hun door God geschonken voor het offer van hun leven, dat zij met volle bewustzijn van het dreigend gevaar onverschrokken waagden, om Jezus Christus in den stervenden en gestorvenen evenmensch des le vrijer te kunnen dienen en des te volmaakter te mogen beminnen. Met diepen eerbied voor hunne heldhaftige deugden teekenen wij de laatste bijzonderheden van hun leven en van hun sterven hier aan.

Henricus Peters, geboren te Beek bij Nijmegen, overleed 5 Augustus.

Jacobus van der Meijden, geboren te Drunen, overleed 8 Aug.

Gijsbertus Joannes van Ophem, geboren te Alkmaar, overleed 15 Augustus.

De laatste had dagen achtereen, den geheelen nacht nog vóór zijn sterven, tot slechts weinige uren vóór zijnen dood, de arme zieken in het hospitaal verzorgd. Hij bewees hun niet enkel alle mogelijke diensten, maar bereidde hen op de allerstichtendste

wijze tot sterven voor. De overste der religieusen, welke tot verpleging der zieken uit Rome naar Albano werden gezonden, zeide op Van Ophem wijzend, tot hare medezusters: „Als wij dien jongeling bezig zien, kunnen wij de armen wel over elkander kruisen en hem bewonderen, — dan doen wij nog onzen plicht.”

De beiden eersten hadden vrijwillig post gevat op het kerkhof, om het gevaarlijkste liefdewerk te verrichten, dat de stad aanbood. Zij ontvingen al de aangevoerde lijken en legden die met de handen in grooten grafkuil, die met zerken gedekt was. Zoo dikwerf er eene bezending aankwam, werd een zerk opgeheven, en verkeerden zij beiden in de ergste besmetting der tot ontbinding overgaande lijken. Was hunne taak verricht, dan knielden zij neer in de kapel en zaten daar te bidden, totdat een nieuwe bezending aankwam, om zich dan opnieuw in de besmetting te begeven. Zij verrichtten, verhaalt *De Tijd*, dit vreeselijke liefdewerk met zoo groote kalmte, dat de luitenant de Résimont twijfel moet hebben opgevat, of zij wel eenige bewustheid hadden van het gevaar, waaraan zij zich blootstelden. Hij zeide hun daarom: „Jongens, weet gij wel, dat gij u aan het grootste gevaar waagt?” En wat was het eenvoudig, maar voortreffelijk antwoord? „Jawel, luitenant; maar wij zijn klaar.”

Wij zijn klaar! Wie is in staat al het verhevene te doen gevoelen van dat woord, dáár te Albano, op dat kerkhof, aan den rand van dien grafkuil, in het aangezicht des doods, vast beraden uitgesproken! *Wij zijn klaar!* om te sterven, ver van ons vaderland en van allen, die ons dierbaar zijn, binnen weinige uren, aan eene korte smartvolle ziekte, in den vollen bloei van een jeugdig, krachtvol leven! *Wij zijn klaar!* wat is de dood, wat het leven; wat is de aarde, wat de hemel; wat is het offer, wat het loon voor zulke jongelingen!

Aan de eene zijde van Albano, naar den kant van l'Arícia, staat in de nabijheid der kerk, aan de Allerheiligste Maagd toegewijd, een groot monument van 45 voet in het vierkant. In het midden en op de vier hoeken stonden vroeger ronde zuilen, die 10 voet in doorsnede houden; thans zijn er slechts twee overgebleven. Die overblijfselen, met heesters en mos bewassen, vormen eene zeer schilderachtige ruïne, algemeen bekend onder den naam van het graf der Horatiussen en Curatiussen ¹⁾. Daar rus-

1) Onder de regeering van Tullus Hostilius waren de Romeinen in een oorlog gewikkeld met de inwoners van Alba-longa. De aanvoerder der Latijnen kwam met den koning van Rome overeen, dat niet de beide legers met elkan-

ten de helden van Albano; drie broeders, gelijk de helden van Latium en van het oude Rome; broeders, als zonen van den dierbaren vaderlandschen grond; broeders, als kinderen van onze Moeder de H. Kerk; broeders, als onverschrokkenen, grootmoedigen zouaven; broeders, vertrouwen wij, als medeburgers der Heiligen in het hemelsch Sion. In groote menigte begeleidden de burgers van Albano met fakkellicht de lichamen der drie Nederlandsche zouaven grafwaarts, en weldra zal op last van den H. Vader een sierlijk gedenkteeken de roemvolle namen van Peters, Van der Meijden en Van Ophem vermelden.

Gelijk de vrome pelgrim, die Loretto bezoekt, naar de vlakke van Castelfidardo gaat om de graven te vereeren van hen, die het Geloof verdedigden ten koste van hun bloed; zoo zal voortaan de Nederlandsche pelgrim inzonderheid, wanneer hij in de H. Stad vertoeft, niet verzuimen naar Albano te gaan en te bidden op het graf van hen, die de christelijke liefde beoefenden ten koste van hun leven. Voor dezen Nederlander is Albano het Castelfidardo der liefde.”

UITTREKSEL UIT EEN BRIEF

VAN DEN ZEER EERW. PATER W.

Rome, 26 Aug. 1867.

„Het is wel alles behalve tijd om brieven te schrijven: verbeeldt u, we hebben nu 't regiment zouaven op eene hoogte, die 't dusverre niet had bereikt; met die in 't depôt zal 't wel een kleine 3000 man halen, jammer, dat ze niet een wjl vroeger zijn afgekomen. Daarbij hebben we de cholera hier te Rome en omstreken, en hoe zeer thans sterk verminderd, is 't nog niet

---

der zonden strijden, maar van weërszijden drie broeders door een kampstrijd zouden beslissen, aan welk der twee volken de overwinning toebehoorde. De Horatiussen nu waren de drie Romeinsche, de Curatiussen de drie Albaansche broeders. De twee vijandelijke legers stonden in angstige verwachting tegenover elkander; de kampstrijd begon. Zeer spoedig werden twee der Horatiussen gedood, doch het beleid, gepaard aan den moed van den enig overgeblevene, deed, welhaast de overwinning naar den kant der Romeinen overslaan. Horatius gedroeg zich alsof hij vluchtte; de Curatiussen achtervolgden hem en werden van elkander gescheiden, want het verschil hunner wonden had ook de maat hunner krachten ongelijk gemaakt. Aanstonds keerde de dappere Romein op zijne schreden terug, en, eer de drie broeders van Alba-longa elkander konden ter hulp snellen, waren zij reeds door het zwaard van Horatius gevallen. Dit geschiedde in het jaar 669 voor Christus.

gedaan. Wat drukte ik dus voor mijn deel heb, kunt ge denken. Ruim de helft onzer Zouaven zijn Hollanders, ook de overigens niet zeer talrijke Duitschers, Engelschen en Ieren komen veel bij mij te recht. Terwijl de ziekte nu op zijn ergst was, is de Eerw. Heer P., aalmoezenier voor de Vlaamsche Zouaven, zelf ziek geworden aan typhus, en is omstreeks het einde der vorige maand op 's dokters bevel naar België moeten vertrekken. De Eerw. heer S., die anders zoo ijverig hielp, en van 't begin af bij 't regiment was, is voor de belangen van het Belgiesch collegie reeds sints geruimen tijd naar België. Ik bleef dan alleen voor preeken, biechtstoel, congregatie der Zouaven enz. Gelukkig dat pater Timmermans uit Todi kon overkomen, en tijdelijk de plaats in 't hospitaal waarnemen, waar hij ook 'snachts bleef, terwijl ik er des morgens kwam. Behalve ettelijke honderden zieken van verschillenden aard in de bovenzalen, was San Spirito beneden in haast ingericht tot cholera-hospitaal. Er waren dagen dat 12 à 16 Zouaven er ingebracht werden en 3 à 4 stierven: allen zonder onderscheid geheel gelaten en tevreden in hun lijden. Veel leed die goede Witte van Alkmaar, inderdaad een braaf jong mensch, die met een 10tal anderen het vorige jaar per schip om Spanje heen naar hier was gekomen, en zich door zijn godsdienstigheid zeer onderscheidde: eerst had ik nog al hoop; het duurde drie volle dagen eer hij stierf, weinige oogenblikken nadat ik hem voor 't laatst had bezocht. Met anderen, b. v. den braven korporaal van Merckel (uit het Seminarie Hageveld) liep het veel spoediger af: 's morgens om acht ure had hij nog als korporaal der week zijn functiën waargenomen, wordt plotseling aangetast, naar 't hospitaal gebracht, en was 's avonds reeds een lijk. Zijn gedrag was steeds in alles voorbeeldig.

Te midden van al die drukte werd ik opgeroepen naar Tivoli, waar ook een paar gevaarlijk lagen: dat is nauwelijks geredderd, daar komt kolonel Allet zelf bij mij, en noodigt me uit het detachement, dat voor een paar dagen naar Albano ging, te volgen; reeds zijn er twee, Peters en van der Meyden, aan de cholera gestorven; een Italiaansch priester heeft ze bediend, nog zijn er een paar reeds aangetast, allen hebben bemoediging nodig, daar ook een geestelijke uit het Belgiesch collegie, die twee dagen met hen was, reeds is terug gekomen. Ik breng in haast de loopende zaken in orde en spoed mij dienzelfden voormiddag naar Albano.

Wat zag het stadje, vroeger zoo vroolijk en luidruchtig, nu ge-

heel anders uit: alles treurigheid en doodsche stilte: zwijgend liep elk over de straten, de meesten in rouwgewaad, velen met betraande gezichten en roodgeweende oogen. Geen wonder, slechts weinige dagen had de geesel gewoed, en honderden waren reeds ten grave gedragen, honderden waren weduwen en weezen geworden. Schandelijk waren de leden van den gemeenteraad — en 't waren juist lieden, die als Italiaanschgezind en liberaal bekend stonden — gevluucht, niet aldus de geestelijkheid. Haar hoofd, de bisschop kardinaal Altieri, werd het slachtoffer zijner christelijke liefde: de superior der Jesuïten; pater Ravalli, bezweek eveneens. Een 50tal Zouaven (ruim $\frac{2}{3}$ Nederlanders) waren 't, die de Voorzienigheid hier vooral gebruikte om de ongelukkige bevolking bij te staan. Zij waren 't, die de zieken in de huizen bezochten en van 't noodige voorzagen, anderen naar 't hospitaal droegen, en de lijken naar 't kerkhof overbrachten en begroeven: anderen weer dienden in 't hospitaal en de overigen zochten overal rond waar nood was en hulp werd vereischt. Wat waren ze blijde mij te zien: wel hadden eenigen zich voor de H. Sakramenten tot een Italiaansch pater gewend, maar onder de Hollanders was 't maar een enkele, die zich genoegzaam in 't Italiaansch kon behelpen: nu waren ze geholpen en konden zich gereed maken om voor God te verschijnen, als hij 't dus beschikte. Geen enkele bleef achter en den 15ⁿ op 't Hoogfeest van O. L. V. waren allen 's morgens vereenigd bij de H. Mis, die ik hun las, en de toespraak, die ik tot hen hield en ontvingen de H. Communie. Wat godsvrucht blonk op hun gelaat, wat bereidvaardigheid om zich op te offeren!

Toch één slechts had God zich onder hen als offer uitgekozen. Ik was na afloop der plechtigheid naar 't hospitaal gegaan, had daar nog verscheidenen de biecht gehoord en de zieken in de burgeren in de militairen-zaal bezocht: tegen 11 $\frac{1}{2}$ ure verzelt mij de Zouaaf van Ophem (uit Alkmaar) naar huis: 't was een van die zich het ijverigste hadden getoond. Ik laat hem een kwartiertje bij mij praten; naar aanschijn geheel gezond verlaat hij mij: ik ontvang nog een aantal Zouaven om mij te spreken: bezoek nog een zieke een eindje verder in 't logement *l'Europa*, een Duitscher (graaf v. Stolberg); en teruggekeerd zit ik juist aan 't middagmaal, daar komt een Zouaaf mij haastig roepen: van Ophem ligt in de kazerne in een hevigen aanval van cholera! Ik snel daar heen, en begreep al spoedig dat er weinig hoop bleef: ik hoorde nogmaals zijne biecht, de H. Communie kon hij niet ontvangen wegens 't braken; nu, hij had ook 's morgens nog gecommuni-

ceerd, ik kon hem dus slechts het H. Oliesel toedienen, dat hij met uiterste godsvrucht ontving; hij leed zware pijnen, toch bleef hij kalm en klaagde niet luid en bad voortdurend. (Nog een Belg, een paar Franschen en een Spanjaard werden aangetast, doch in lichter graad: ik hoorde slechts hunne biecht, ook herstelden ze in weinige dagen). Ik bleef ruim een uur bij hem en begaf me toen naar de kerk der Kapucijnen, waar de Zouaven bijeenkwamen voor de oefeningen hunner Congregatie van O. L. V. Ik hield toen nog een korte toespraak, gaf hun den zegen met het H. Sacrament en keerde weer tot van Ophem: hij was nog bij volle kennis, maar uiterst zwak, ik gaf hem nog de pauselijke absolutie en kort daarna stierf hij, een offer der christelijke liefde, geheel berustende in Gods heiligen wil. Na hem stierf geen der Zouaven meer, de reeds aangetasten herstelden spoedig; spoedig ook konden ze allen Albano verlaten: want ook bij de burgers had de ziekte uitgewoed. Toch dienzelfden nacht van den 15ⁿ Augustus, terwijl ik reeds een half uur was ingeslapen, werd ik nog opgeroepen om een vrouw weinige huizen verder in dezelfde straat te komen bedienen: 't was een Zouaaf, die mij kwam halen, ik meen Harmsen van Amsterdam; (hij was wel eenige dagen later gekomen, maar onderscheidde zich door zijn ijver en zorg voor de zieken) bij de zieke gekomen, vond ik een ander Zouaaf bezig met haar op te passen, een paar kleine kindertjes lagen in hun bedjes in 'tzelfde vertrek; haar man vol schrik had het huis ontvlucht en zat buiten op straat, maar durfde niet meer binnen komen. Zij had de ziekte in een allerhevigsten graad, ik hoorde hare biecht; de H. Communie kon ze niet ontvangen, en nog dienzelfden nacht overleed zij. Zij was eene der laatsten, die vielen: nog een paar den volgenden dag en den 17ⁿ. Den 17ⁿ 's namiddags werd eene plechtige processie gehouden door 't geheele stadje, en sedert vond geen sterfgeval aan cholera meer plaats, maar meer dan 800 lijken dekten het kerkhof sedert 8 Augustus op eene bevolking van 7000 zielen!

Tegen den avond van den 17ⁿ kwam de luit.-kolonel de Charrette mij afhalen om naar Rome terug te keeren: ik kon nu wel weer te Albano gemist worden, en te Rome was mijn tegenwoordigheid noodiger. Maar die weinige dagen te Albano zal ik nooit vergeten, en vooral ook niet die geest van opoffering, van liefde, van edelmoedigheid en ware christelijke vroomheid, waarvan de Zouaven aldaar blijk gaven.

De horizon wordt overal om ons heen al donkerder en donker-

der: de Garibaldianen verzamelden zich van alle kanten op de grenzen, en door de schuldige medewerking van 't Piëmonteesch gouvernement loopen geheele compagniën van 't koninklijk leger (vooral van de bersaglieri) tot hen over, zooals de reizigers, die van over de grenzen langs Terni, Orvieto enz. naar hier komen, ons dagelijks meedeelen. De Zouaven hebben reeds voor een groot deel de stad verlaten en liggen in verschillende detachementen langs de grenzen: in een paar dagen ga ik ze achtervolgens allen opzoeken; ze hebben nu vooral bemoediging noodig."

VERSLAG DER GEBEURTENISSEN TE ALBANO

TIJDENS DE CHOLERA IN 1867, VAN DEN WELED. HEER KAPITEIN
J. DE RÉSIMONT, DIE ALS LUITENANT DE 6e KOMP. 1e BAT. DER
PAUSELIJKE ZOUAVEN KOMMANDEERDE, WELKE KOMPAGNIE
ZICH DESTIJDZ ZOO ROEMVOL HEEFT ONDERSCHIEDEN.

Opgemaakt op verzoek van den Zeer Eerw. Pater H. J. van Aert,
Aalmoezenier bij het pauselijke leger.

1 April 1872.

Zeer Eerwaarde Pater!

Zooals ik u gisteren beloofd heb, zend ik u een verhaal van hetgeen te Albano plaats heeft gehad gedurende de cholera in 1867. Ik zal mij bij de opsomming der feiten bepalen.

De cholera brak uit te Albano den 6ⁿ Augustus 1867. Daags te voren kreeg de 6de kompagnie van het 1ste bataillon, die ik kommandeerde, het bevel om zich gereed te houden, den 7^{den} dier maand naar Albano te vertrekken, ondanks de talrijke tegenwerpingen der inwoners, die wel al de vreemdelingen, die van Rome kwamen, wilden ontvangen, maar niet de zouaven, omdat zij voorgaven, dat die hun de cholera zouden brengen. Op den dag, dat dit bevel gegeven werd, ontstonden er onlusten te Velletri tusschen de burgers en de boeren, ter oorzake van het recht van beplanting op eenige gemeentegrond. Daar de onlusten zich lichtelijk konden uitbreiden, deed een dépêche van Velletri van den kommandant der jagers Georgé aan den minister van wapenen, aan den kolonel der zouaven orde geven, om onmiddellijk twee kompagnies te zenden, om de jagers te versterken. Die

order kwam den 6^{en} om 5 ure des avonds aan, voor de compagnie van kapitein de Saisy en de mijne (6de van het 1ste). Wij namen dadelijk zoo veel mannen mogelijk. De kwartieren waren niet gekonsigneerd, hetgeen oorzaak was, dat 42 manschappen aan het appèl mijner compagnie ontbraken. Toen ik dat zag, was ik verplicht den sergeant Serio achter te laten, om er het bevel over te nemen, met aanzegging om zich den volgenden morgen bij ons te komen voegen, als de kolonel het nog noodig oordeelde. Daar Velletri weldra weer kalm geworden was, gaf de kolonel order aan sergeant Serio om naar Albano te vertrekken; waar de cholera reeds uitgebroken was. In deze omstandigheid beschermde God zichtbaar ons Regiment. Want als de besmettende ziekte te Albano twee dagen later uitgebroken was, zouden wij door de bevolking niet gezegend, maar gevloekt geworden zijn, en dat ondanks al de opofferingen, die wij zouden hebben in 't werk gesteld; want wij zouden als de overbrengers der ziekte beschouwd zijn geworden; telkens als ik er aan denk, dank ik den Hemel nog.

Den 7^{en} des avonds zond Serio mij een d'épêche, waarin hij mij van zijne aankomst te Albano en van den treurigen toestand van zaken aldaar kennis gaf. Dadelijk verzocht ik kapitein de Saisy, kommandant van het detachement, mij met den eersten trein te laten vertrekken, hetgeen mij toegestaan werd.

Den 8^{en} des morgens kwam ik, van mijn sergeant-majoor de Morin vergezeld, om 7 uren aan het station van Albano aan, dat nog meer dan twee mijlen van de stad ligt. Daar was eene groote menigte volks opeengedrongen, die het schouwspel der ziekte ontvluchtte. Op geheel onzen volgenden weg ontmoetten wij andere personen, met een bleek en ontsteld gelaat. Wat de stad aangaat, wij vonden haar stil en somber. Alle handel stond stil, alle huizen waren gesloten en de personen, die genoodzaakt waren zich op straat te begeven, ademden kamfer in.

Op de groote markt zag ik den luitenant der gendarmerie Vistarini tot mij komen, die hulp en raad verzocht en mij op de hoogte van den toestand bracht. Vier en negentig reeds bekende dooden lagen in de huizen, waarvan verscheidenen verlaten waren. De eenen vond men half in hun doodskleed gewikkeld, de anderen nog op hun bed, in de houding, waarin de dood hen getroffen had. Vervolgens niemand om ze te begraven, niemand om de stervenden in het hospitaal en in vele andere woningen te verzorgen. Wat betreft de regeering, deze deed in 't geheel niets. De gouverneur (ziek van angst) lag te bed. De maire (Gonfaloniere)

was ontvlucht en had den sleutel van de bank van leening bij zich en de eerste schepen was dood. Er moesten dus personen gevonden worden, die zich geheel belangloos wilden toewijden, of men kon een nog veel ergere ramp verwachten, namelijk eene hevige pestziekte. Wat stond mij nu te doen! Ik was eenigermate verantwoordelijk voor het leven mijner manschappen, en kwam tot de overtuiging, dat het zekerste middel om dit te beveiligen, was, van het onmiddellijk aan God te geven, en dat de christen hier beneden geen edeler dood kan wenschen, dan als slachtoffer van zijn plicht te sterven.

Deze overtuiging deed mij aanstonds aan den sergeant Serio het bevel geven, naar de kazerne te gaan en de manschappen te berichten, dat de kommandant der kompagnie aangekomen was, en hij de lijken ging begraven; dat hij mannen van goeden wil vroeg, om hem in dit werk van barmhartigheid bij te staan. Al de twee en veertig manschappen juichten mijn voorstel toe, en stonden dadelijk in het gelid.

Middelerwijl kwam de heer van het koffiehuis, waar ik mijn ontbijt nam, mij klagend mededeelen, dat zijne nicht reeds twee dagen in de kist lag en dat niemand deze weg dragen wilde; hij had echter behoorlijk geld hiervoor aangeboden (vijf frank per persoon om ze van boven te dragen en op den gemeente-wagen te plaatsen). Ik deed den lijkwagen, die juist voorbij reed, en altijd ledig was, omdat niemand een lijk aanraken wilde; stil houden, en ging naar boven met mijn sergeant-majoor de Morin. (Deze hielp mij den geheelen dag en moest 's avonds naar Velletri terugkeeren). Wij namen de ongelukkige op en juist toen wij met dit eerste slachtoffer der cholera beneden kwamen, traden de zouaven aan en waren aldus getuigen van het werk, waartoe ik hen had uitgenoodigd. Ik plaatste de kist op den wagen, en richtte mij toen tot de dappere soldaten: ik was aangedaan te zien, dat *allen vrijwillig* waren opgekomen op de stem, die hen tot geheele toewijding had geroepen. (Ik heb met zorg er op ge-
waakt, dat de soldaten *volkomen vrijheid* gelaten werd, al wat zij gedaan hebben, is *vrijwillig* geweest en ieder hunner heeft de volle verdiensten van zijn werk). Nadat ik hun mijnen dank gebracht had, geleidde ik ze naar het gemeentehuis, waar de dienst der Zouaven, met de gendarmerie vereenigd, geregeld werd. Er werden dadelijk twee wagens meer gevraagd; daarna werden hun handwagens gegevens, die ook gebruikt zijn. De dienst werd als volgt geregeld:

1°. Vier man werden bestemd om in het hospitaal de zieken te verzorgen, die in menigte erheen stroomden, en wier verzorging geheel was overgelaten aan twee oude, gebrekkige ziekenoppassers, zoodat de zieken geheel aan hun ongelukkig lot waren overgelaten. (In gewonen tijd waren de oude man en vrouw, die in dat hospitaal aangesteld waren, voldoende voor de weinige zieken, die er in kwamen).

2°. Vier andere manschappen kregen de zorg der zieken, die in de stad verspreid, van iedereen verlaten waren, alsook die van het begraven der dooden. (Dit getal werd zoodra mogelijk met eenigen vermeerderd).

3°. Zestien man werden aangewezen om de dooden uit de huizen te dragen; zij waren in vier partijen verdeeld, waarvan ieder door een gendarme begeleid werd, opdat zooveel mogelijk, in alles de politie-reglementen zouden onderhouden worden.

4°. Eindelijk werden vier man naar het kerkhof gezonden, om de lijken in de grafkelders neêr te laten. (Dit getal werd vermeerderd, toen de grafkuilen gegraven moesten worden). De weinige Zouaven, die toen nog overbleven, moesten naar de kazerne terugkeeren, om uit te rusten en zich gereed te houden ter aflossing van diegenen hunner kompagnie, die ziek mochten worden, en ook van die, welke in het hospitaal of op het kerkhof dienst deden, want ik liet deze, zooveel mogelijk, daar niet langer dan vier uur; mijn sergeant Serio, die zich geheel aan de goede zaak wijdde, hield over alles een wakend oog, alsook de sergeant Tuccimei (een Romein, die met verlof te Albano was); deze kwam vrijwillig mij zijne diensten aanbieden.

Ik zelf trachtte overal te wezen.

De eerste acht en veertig uren gaven groote drukte van werk; nadat wij den geheelen nacht de dooden weggedragen hadden, bleven er tegen den avond van den volgenden dag ten minste geene lijken meer op de straat over, die in staat van ontbinding verkeerden; die er nog lagen waren van dien dag. Hetgeen mij meest trof, was het hospitaal, waar eene menigte ongelukkigen, zwart van de cholera, zich al kermende op hun smartleger omentelden. Dáár vond ik overvloedig stof tot bewondering van den moed onzer soldaten, misschien meer nog dan op het kerkhof; geheel doorzweet van het aanhoudend reinigen en behandelen der zieken, zag ik ze daar, die dapperen, op de knieën liggen, aan de sponde eens stervenden, op het oogenblik, dat de priester de laatste genademiddelen der godsdienst bracht. Ook op

het kerkhof werd niet weinig moed vereischt; een verpestende stank verspreidde zich uit de groote grafkelders, waarin die reeds gedeeltelijk ontbonden lijken tot boven aan den rand moesten worden opengestapeld. En dan, dat vreeselijk schouwspel van alle soort van lijken, die, dooreen gemengd, met wagens daar werden aangebracht; meestal zonder kist!

De meeste timmerlieden waren dood of gevlucht, dus moeielijk te vinden. De regeering moest de kisten uit Rome ontbieden, en slechts met de grootste moeite konden de aanzienlijkste familiën ze bekomen. Door aanhoudend en vriendelijk aandringen gelukte het mij er velen te laten maken; ik vreesde, dat ik, door bedreigingen te gebruiken, nog de weinige overblijvende timmerlieden, die minder vreesachtig waren dan de anderen, op de vlucht zou jagen.

Ook bij de verzorging der zieken in de stad hebben treffende voorvallen plaats gehad. Zagen onze Zouaven, dat alle zorgen en hulpmiddelen vruchteloos waren, dan namen zij een gebedenboek ter hand, en trachtten, zoo goed mogelijk, hunne zieken tot den dood voor te bereiden.

Een zekere Duffet (meen ik) kweet zich uitstekend van dezen plicht van barmhartigheid. Zijne liefde was uitmuntend en vernuftig. Hij vond onder anderen in een huis eene vrouw, door de cholera aangetast, die een jong kind bij zich had, dat zij niet meer voeden kon; onze held laat zijn makker de verzorging der moeder over en haast zich om zelf eene zuigpijp en melk te gaan koopen; door dit middel gelukte het hem het kind te voeden, terwijl zijn metgezel door de uiterste inspanning de moeder redde. Nog vele dergelijke voorvallen hebben plaats gegrepen, die slechts aan God en degenen, die er het voorwerp van waren, bekend zijn. Ik gevoel mij zeer gelukkig te kunnen getuigen, dat al mijne manschappen als om strijd zich bewonderenswaardig gekwetten hebben van de plichten, die zij zich *uit vrijen wil* hadden opgelegd, en dat zij met waren heldenmoed den afkeer hebben weten te overwinnen, dien zij noodwendig elk oogenblik moesten ondervinden, bij het vervullen hunner liefdewerken; en dit, zonder dat het voorwerp hunner zorgen iets hiervan bemerkte. Te midden van dit moeielijke en tevens troostvolle werk kwam Zijne Eminentie Kardinaal Altieri, een man vol naastenliefde en gloeiende van ijver, ons door zijn bijzijn en zijn opwekkend voorbeeld aanmcedigen. Den geheelen dag was hij te vinden òf bij de zieken, òf in het hospitaal, òf op het kerkhof,

en ik heb de overtuiging dat hij op deze laatste plaats door de vreeselijke smetlucht, die er heerschte, de ziekte heeft opgedaan. God nam welgevallig zijn edelmoedig offer aan en riep die schoone, zoo heilige ziel tot zich. De inwoners van Albano wilden zelve lijkwagen naar het kerkhof voeren; dit schouwspel was inderdaad hartverscheurend. Het waren de Zouaven, die zijn lijk uit zijne kamer op den wagen droegen. De geheele bevolking met flambouwen, alsook mijne geheele Kompagnie vergezelden hem naar het graf. Twee uren vóór zijn dood, had ik, met twee mijner vrienden, den troost van bij hem te worden toegelaten en van zijne stervende lippen woorden van aanmoediging te hooren; hij nam afscheid en schonk ons zijnen zegen. Wegens den treurigen toestand en de geringe geestkracht der gemeentelijke regeering, zond de H. Vader Monseigneur Apolloni, om het algemeene bestuur op zich te nemen. Het was aan zijnen ijver en zijn goed beheer te danken, dat gezondheidsmaatregelen in de stad genomen en toegepast werden en daardoor weldra de uitbreiding der ziekte verminderde.

Dokter Coenen van Brussel was onvermoeid; geheel belangloos schonk hij de geheele bevolking zijne diensten en geneesmiddelen, welke laatste met het beste gevolg zijn toegepast. Ik zelf heb door toepassing van zijn geneesmiddel *zeventien* gevallen van de hevigste cholera genezen, behalve een *dertigtal* gevallen van cholera en dissenterie. De zouaven, die ik te Velletri had achtergelaten, onder bevel van den 2^{den} luitenant de Gastebois, voegden zich spoedig bij ons om de twee en veertig eerste zouaven, die door vermoënis waren uitgeput, de behulpzame hand te bieden. Ik was hoogst verblijd over hunne komst; reeds twee mijner manschappen waren gestorven, verscheidene waren nog ziek; slechts drie van de tien aangetasten behielden het leven. Ik moet tot lof van dit mijn tweede detachement, de overigen mijner kompagnie, verklaren, dat zij zich insgelijks roemvol gekwetten hebben. De 2e luitenant de Gastebois, sergeant Padioleau, sergeant Franquinet, sergeant de Limairac, korporaal de Villèle en zoovele andere moedige Hollanders, Franschen en Belgen (de eersten waren de talrijksten in de kompagnie), wier namen mij ontgaan zijn, verdienen de loffelijkste getuigenis.

Na den vierden en vijfden dag, dus na den dood van den heiligen kardinaal begon de ziekte te verminderen. De H. Vader had ons zijnen zegen gezonden en tevens drie liefdezusters met hare overste; ook broeders van liefde van St. Jan de Deo, om